

Acésta fóia ese
cate 3 cóle pe luna
si costa 2 fiorini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru straiutate
1 galbenu cu porto
postei.

TRANSILVANI'A.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abonédia la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiiu, séu prin posta
séu prin domnii co-
lectori.

Nr. 3.

Brasiovu 1. Februaru 1873.

Anulu VI.

S u m a r i u : Cuvente turcesci in limb'a daco-romanésca. — Papiru = Charteia. Fabrica de papiru. — Solennitate secularia in academi'a scientifica magiara dela Pest'a. (Fine.) — Colectiune de diplome istorice transilvane. (Urmare.) — Date statistice despre comerciulu Transilvaniei cu Romani'a. — Bibliografi'a.

Cuvente turcesci in limb'a daco-romanésca.

Se duce minune cumu unii ómeni isi batu jocu de limb'a loru. Caus'a acestui reu este invederata: ei voliescu se scia limb'a si se scia intrens'a, fóra cá se o invetie de locu. Ei credu cá ori-ce limba este invetiata gata, cu cátu au supt'o dela peptulu mameloru si au deprens'o in familia si in societatea dein comuna. Nu canóscemu neci-una dein limbile europene moderne, pe care membrii natiunei respective se nu o invetie in scóla celu mai pucinu câte trei patru ani, déca voliescu se o vorbésca, cumu amu dice de suferitu, éra aceli carii voliescu se o si scia cumu se cade, au se si-o invetie in tóta viét'i'a loru. Asculta pe némtiulu care nu a invetiatu carte, séu a invetiatu fórté pucinu, cumu isi vorbesce limb'a sa, ai se'i compatimesci. Anglii, francii, italianii, ispanii, cultivati si literati, abia intielegu gergurile poporului de nationalitatea loru.

Neci-o bajocura mai mare nu se póte face limbei nóstre daco-romanesci, decátu atunci candu i se intretiesu cuvente si frase magiare si turcesci. Acestea duoe limbi, adeca cea magiara si cea turcésca, sunt dupa originea loru, cele mai serace dein câte limbi se vorbescu si se scriu in Europ'a. Limb'a magiara fóra enorm'a cantitate de materialu imprumutatu mai alesu dela slavi, si fóra fraseologi'a nemtiésca care 'ia strabatutu fienti'a, abia remane pe diumetate dein cáta se vede adunata in dictionariulu magiaru. Limb'a turcésca este unu amestecu alu unui dialectu turcomanu asiaticu cu una cantitate fórté considerabile imprumutata dein limb'a persana si mai alesu dein cea arabica, care la popórale orientali trece, precumu si merita, de limba erudita si de limb'a societatiilor alese. De aici vene, cá multe cuvente magiare séu turcesci care se mai andu la romani, sunt transplantate la noi cumu se dice, cá dela a trei'a si a patr'a mana. Cu tóte acestea, cosmopolitii nostrii striga mereu, cá se conservamu materialulu limbei preste totu asia precumu ilu aflamu la poporu, se nu cutediamu a'i substitui altulu homogenu, se adoptamu termini noi numai pentru idei si concepte noue, adeca noue pentru noi, carii nu le avuseramu pàna acuma, séu cá le perduseramu cu totul; cu alte cuvente: se conservamu si pentru venitoriu tóte

semnele sierbitutei si ale infamiei câte ni le-a intiparitu in limba tiran'fa; se descenda clasele cultivate, éra nu dein contra, se inaltie ele pe poporu la se-ne. Cuventele magiare si turcesci câte au petrunsu in limb'a nóstra, sunt totu atâtea inferaturi (stigmata, notae inustae) pentru individualitatea si pentru caracterulu nostru nationale. Intocma este si cu fraseologi'a, si cu constructiunea asiatica. Se observamu inse bene, cá poporulu nu adoptase constructiunea si frasele asiatiche, ci suferise a i se impune numai una parte de termini asiatici. Au trebuitu apoi se avemu carturari, adeca asia numiti literati, carii se strice si constructiunea romanésca, se mai intortóce si sensulu cuventeloru vechi, se dea intielesu falsu inca si la cuventele adoptate dein limb'a latina, séu dein cele neolatine. Acuma vinu cosmopolitii dein scól'a noua calare pe cai de sieseprediece pumni si ne striga noue acestoru pedestrii cu desagii lui Síncai in spinare: Mei „prostiloru,” dupace cá ati stricatu constructiunea „romanésca,” dupace cá nu veniti cá se faceti alaturea cu noi studiu comparativu in fundulu Asiei, cu Zendavesta, cu Veda si cu tóta literatur'a sanscritica in capatiena, apoi nu vreti nici se vorbiti si se scrieti, cumu vorbimu si scriemu noi. Voi bårsani si tiutiuieni de preste munti, ómeni nesuferiti, aveti se simtiti plesniturele de biciu alu criticei nóstre celei atotu sciutórie, déca nu veti adopta pe langa barbarismii vostrii cei unguresci, inca si pe ai nostrii pe cei turcesci.

Si acuma se vedemu, cá ce specie de limba ne recomanda noue vechiloru bårsani si tiutiuieni cu caciula de oie, aceli mari filologi esiti de prin tóte universitatile Austriei, Germaniei, Franciei etc. Ei ne recomanda tocma limb'a aceea, pe care Ioanu Eliadu o a fostu combatutu cu agerimea penei sale pe atunci, pre candu elu se aflá in vigórea vietiei sale, intre 40 si cincidieci de ani. Pe acelasu tempu, intre alte critice si invetiaturi ce deduse I. Eliadu

*) Apparentia (nemt. Schein), in locu de apparitiune (Erscheinung, latin. praesentia, res obiecta, visum, species, phaenomenon); justificare (nemt. rechtfertigen, latin. purgare, culpa liberare) in locu de rectificare (nemt. berichtigen, lat. corrigere, emendare) si vice-versa.

despre limba, publicase si unu Vocabulariu de vorbe straine, slavóne, turcesci, unguresci, nemptiesci, grecesci. Déca dascalii nostrii celi noi s'áru fi demissu la atàta, cá dein tóte lucrurile literarie si filologice câte le-au lasatu si le mai lasa loru betranii in dispositiune, se arunce ochii macaru numai preste acelu vocabulariu, ei aru fi reflectatu póte, la limb'a pe care ni-o recomanda noue bårsaniloru cá modellu alu limbei romanesci. Ne avendu de cugetu a reproduce acelu vocabulariu intregu, vomu scóte aici numai unu numeru órecare de cuvente turcesci, séu déca ve mai place, persoarabo-turcesci, cu care pretentiosii nostrii literati, diaristi, inca si pretensi filologi, beti de stúdiulu loru comparativu, isi intiortióla scrierile loru. Ridicula este in adevéru latinomani'a cea parodiata in anulu trecutú in „Column'a lui Traianu,“ si totu asia de ridicula si limb'a trasa de peru totu numai pe mesur'a cea angusta a analogiei; este inse pretensiune cu atátu mai necalificabile, cá inca si cátra finea acestui seculu alu 19-lea se ne turcimu limb'a, se ni o taliamu impregiuru in grati'a cátoru-va cantece populare, culesé dein gur'a poporului celui incovoiatu sub biciulu „zapciului,“ alu „aga-lei,“ alu „imbrichorului,“ alu lui „bostangí-basia,“ alu „hangearliului,“ alu lui „cafegí-basia,“ totu turci unulu cá unulu, alu „szolgabirau-lui,“ alu spanului,“ alu „fibi-raului,“ alu „biztosiu-lui,“ alu „panduriloru“ si „háiduciloru“ unguresci.

Acestea premisse, dati se ne facemu cunoscuti deo-camdata numai cu acea parte a „limbei poporului,“ care 'ia remasu lui hereditate (clironomía) dela turci, de candú acestia tientuiá pe macelari, pe paneri si negutiatori in Bucuresci si Iasi cu urechi'a de usciorii nsiei, pre candu taiá capetele ómeniloru si le punea intre pitiórele celoru taiati, pre candu impuscá pe barbatu esiendu dein baserica si 'i ducea soci'a pe aci incolo, in haremu séu in piatia spre vendiare, pre candu venia turcii in tergulu publicu, ficsá pretiulu toturoru obiectelorú de vendiare, apoi interdicea crestiniloru sub pedépsa de mórte momentana ori-ce cumparatura, pàna nu cumpará mai antaiu speculantii turci totu ce le placea loru, in fine pre candu venea turculu la crestinu cá se'i dea de mancare, éra dupace se saturá de nu mai potea, cerea si unu leu taxa, pentrucà si-a tocitu dentii pe bucatele romanului. O si cumu se nu conservamu noi acestea suvenire dulci remase dela filii lui Osmanu, candu sapientii scólei celei noue au ajunsu a comproba identitatea limbiloru romano-latine séu celto-latine, séu greco-celto-latine, cu nu sciu câte limbi asiaticé, pentrucà vedeti dvóstra ómeni buni, inainte de acésta cu patru si cu cinci mii de ani tóte popórale câte s'au vediutu si câte se mai vedu in Europ'a, au venitu incóce dein Asi'a sub atàtea si atàtea nome, pentru a caroru autenticitate stau buni auctorii Zendavestei, ai Vedelorú, ai Sanscritei si toti filologii germani, quod esset aliquando demonstrandum.

Éca pretiósele suvenire turcesci, pe care le mai tienu si apara sapientii nostrii, nu numai in limb'a de tóte dilele, nu numai in acte publice officiali, nu numai in articlii de diarie. ci inca si in literatur'a frumósa, in asia numit'a belletristica, pentrucà si in acésta mai damu preste basmá, belea, murdaru si murdaría etc.)*

Acaretu, proprietate, avere imobile, casa cu dependentele sale; pl. acareturi, bunuri, realitati, averi imobili.

Agiamiu, nededatu, nedepinsu, novitiu.

Alaiú, pompa, cortegiu pentru solemnitati publice domnesci; conductu la petrecerea celoru morti.

Alisverisiu, afacere comerciale, dare-luare, dare-avere, debitu; referentie comerciali, trebi negutiatoresci.

Amanetu, securitate; hipoteca la averi immobili; gagiú la lucruri mobili (pignus, oris); depositu séu sequestru in cele judecatoresci; ostatecu. ostagiú (obses, idis), candu se dá óresicumu in depositu iusasi persón'a unui omu. Asia dara amanetu la orientali se ia in sensuri diverse.

Ambaru, granariu (Granarium i), farinariu, fařinariu, ordiariu, dupa materi'a ce coprende vasulu séu edificíulu.

Areciu, adjudecatu, adeca dupace unu lucru s'a pretiuitu, licítatu, vendutu cu unu pretiu órecare, se striga areciu, adeca adjudecatu.

Artanu, cópsa (coxa, ae); (mai bine) armura (Armum, i, femur, oris), partea de susu a pitióru, anume la passeri.

Atordisire, adjudecare (mai alesu la licítatiuni).

Bacsíviu, de beutu, de mana-buna.

Basmá, stergura, sudariu, batista (déca este alba), legatura (la gútu), ceea ce se dice si machrama.

Basiu, terminu comerciale si finantiale, de scaimbu si de banca, cunoscutu in lumea europeana sub nomenclatur'a neolatina Agio, éra in unele piatie romanesci sub numele corruptu de laja (l'agio). Beneficiu ce resulta pentru scaimbatoriu dein scaimbarea unei monete cu alt'a, de ess. galbinu austriacu cu napoleonu séu cu lira turcesca, ori duoedieceri de argentu cu ruble rusesci. Uneori inse turcesculu Basiu se ia si in locu de Disagio, care semnifica perdere la unu soiú de moneta, candu o scaimbi cu cealalta, séu la banii de papíru, candu ii scaimbi in bani de metallu.

Belciugu, ànellu, veriga; agrafa, copca.

Belea, asuprire, nevolia, greutate, calamitate; am datu de belea, = am datu de nevolia, de necasu, de grija, de neplacere, de asuprire, am patit'o, mi s'a intemplatú reu. De aici si adj. belealiú, adeca omu asupritoriu; omu certaretú; omu uritosu.

Berochetu, abundantia, prisosintia; fertilitate.

Biná, edificiu, cladire.

Boiá, vapsea (dela grec. Βεγο), colóre, tinctura. De aici si barbarismii Boiangeria = vapsitória, boiangiu = vapsitoriu, coloratoriu si numele Boiu.

Boccéa, legatura, sacu, batacuia (de ess. de tutunu); pastura, sudariu, machrama (femeiesca), unu feliu de invelitória.

Bostanu, pepine; de aici si bostangiu = pepenariu.

Brasla, corporatiune, consortiu, asociatiune.

Calabalicu, multime, galagía de ómeni; bagagiú, lucruri de drumu, (desagi, traista, vestmente); catrafuse, pl.

Caldarímu, stratu, asternutu de pétra, pavagiú, pardoséla de pétra pe strate si piatie.

Calicu, cersietoriu, saracu, meseru, miseru. De aici si Calicía, pe care o amu si mai potea lasa in posesiunea altora.

*) Estrassulu ce damu aici dein vocabulariulu lui Eliadu este reprodustu mai preste totu dein cuventu in cuventu, numai ici colea adaoseramu si dela noi câte ceva spre mai buna intielegere.

Carvasará, vama, localu de vama, dogana.
 Cazanu, caldare.
 Ceaprazu, galonu, posomanu (ital. passamano, de unde nemt. Posament); de aici si Ceaprazaru.
 Chienariu, margine, refrecu, bordura, sitóre, indoitura pe marginea vestimentului, béta. béta.
 Chioru, in turcesce semnifica cu unu ochiu, unu-ochiu, éra in Monteni'a se denóta si cautatur'a poncisia, se dice si ceuru cu cautatura sucita, intórta (limus, perversus, strabo, nis). De aici chioria = orbire de unu ochiu; chiorisiu, care se uita strimbu
 Ciracu, elevu, omu educatu séu ajutat de altulu; cliente.
 Ciobanu, pastoriu de oi, pecurariu (pecuarius, fórte usitate in Transilvani'a, unde turcesculu ciobanu e necunoscutu.)
 Ciolacu et Ciulacu, omu cu una mana, ciungu, lipsitu de una mana, unimanu.
 Ciorapu, caltiunu, coltiunu, scarpa.
 Ciorba, supa, zama (lat. jus, ital. zuppa, minestra, brodo, franc. soupe, potage.)
 Conacu, statiune; ospetaria, ospellu, ospitiu, diversoriu, locu unde potu descaleca calletorii, locu de masu; resiedentia a unoru auctoritati publice. De aici conacire = descalecare, abatere dein drumu, manere; asia in locu de a intreba, unde ai conacitu? intrebi romanesece, unde ai masu, unde ai statu, unde ai pausat, unde ai petrecutu nóptea.
 Cula, turnu.
 Curamá, proportiune, analogia.
 Cusuru, scadiementu, lipsa, restu, remasitia; scadere, defectu. Da'mi cusurulu, rom. da'mi restulu. Acestu omu are unu cusuru; rom. . . are unu defectu, una scadere.
 Dalcaucu, lalau; omu ce traiesce dein mesele altora (parasitus, i).
 De-geaba, indesiertu, in vanu; de a surd'a; pe nimicu, gratisu. De geab'a te lingusiesci, cá totu nu'ti va da de geaba, adeca rom.: Indesiertu te lingusiesci, cá totu nu'ti va da pe nimicu, adeca fóra plata. De altu-mentrea geaba este sinonimu si cu magiarulu hiába, hiában, de unde au luat si romanii locuitori intre unguri tieranesculu hiab'a, inhiaba.
 Derbedeu, vagabundu, perde-vera, berbanu, comissariu de strate, craidonu, craiu de curtea vechia, adeca strengariu de frunte.
 Dibaciu, indemnatecu, indemanatecu, deprinsu, essercitatu.
 Dusmanu, neamicu, inemicu. De aici dusmanía = inemicitia, hostilitate; dusmanosu = hostile.
 Fildesiu, osu de elefantu, eboriu (Ebur, oris).
 Fudúlu, falosu, maudru, superbu, inganfatu.
 Geamu, tabla de feréstra, sticla de feréstra; ochiu de feréstra, discu de feréstra. De aici si barbarismulu Geamicu, ferestrii cu sticla.
 Geambasiu, speculantu de cai; figur. insielatoriu; hotiomanu.
 Geampará, toba.
 Giubea, vestmentu largu si lungu.
 Giuvaeru, pétra nestimata, juvela, gemma, elenodiu. De aici ceilalti barbarismi, Giuvaeric'a = juvelaria, gemmaria, seule scumpe; Guivaerziu = juvelariu, aurariu, argintariu, artistu, care luca dein metalle nobili si petrii nestimate.
 Giumbusiu, petrecere, ospetiu, banchetu, benchetu.
 Havuzu, lacu, bassinu, pescuina.
 Haimaná, vagabundu; perde-vera, gura-casca.
 Hainu, perfidu, perjuru, necredientiosu, nesupusu, apostatu. De aici si Hainia (in chronice).
 Halcá, veriga.
 Hamalu, sarcinariu, portatoriu de sarcine, de greutati, fachinu (ital. fachino), omu dein classea proletariloru, carele'si sustiene viet'a ducendu in spinare séu cu carucióre marfa si alte obiecte dela unu locu la altulu, — terminu usitatu la comerciu,

de unde si barbarismulu hamaliatica = fachinagiu, simbri'a fachiniloru.
 Hareciu, adjudecatu. Vedi Areciu.
 Hasná, tesauru, visteria; hasná imperatésca, tesauru imperat. (Vedi in acte istorice).
 Hatêru, (ж), favóre, partinire, gratia.
 Hagiu, peregrinu, inclinatu, celu ce a fostu la Mecca, séu la Ierusalimu. De aici si Hagealicu.
 Hergelia, eparia (Equaria, ae), staulu de cai, se dice si stava de cai, éra Eliadu ii dice Armentu.
 Jafu, preda, spoliu, spoliare, depredare, despoliare. De aici Jafuire.
 Ianatu, rancuna, rancóre, ura invecchita, ai potea dice ura turcesca, séu si ura bigotta.
 Lesiu, mortatiune, cadavru.
 Licheá, macula, péta; figur. omu de care nu poti scapa, care se tiene pe urm'a ta cá si umbr'a.
 Madea, cauza, cestiune.
 Mucalitu, comediosu, comicu, care face nebunii de risu, bufle, bufonari. De aici si barbarismulu mucaliticu.
 Murdaru, necuratu, scárnavu, nespalatu, spurcatu; se ia uneori si in sensu morale. De aici si Murdaria = necuratia, scárnavia, spurcatiune, uritiune.
 Mofluzu si Mufluzu, falitu, bancrotu, negutiatoriu ca-diutu, insolventu.
 Maidanu, piatia; campu, campia, locu deschisu.
 Nacht, in Nacht, in natura, a numera banii in natura, in moneta in care s'a convenitu.
 Ocara, nu scie bene déca acestu cuventu se afla séu nu, si in vreunu dialectu turcescu, se afla inse la tiegani numiti turcesci si semnifica Membrum virile. Eliadu credea pe la a. 1847, cá de aci inainte celu pucinu femeile nu voru mai suferi cá se se audia cuventulu Ocara, precumu cele care sciú slavonesce, nu suferu cuventulu Potca, care inca este cuventu de balacaria, cuventu obscenu, de aceea ar fi bene cá se le estermnamu dein limba cátu mai inte, si se nu asteptamu pana ce'si voru face toti dilettantii studiiu comparativu asupra loru prin tierle de unde voru fi venit tiegani. In locu de ocaru isi póte cineva versa ferea dicundu bajocura, insulta, oprobriu, rusine; urgia; infruntare, dupa acceptiuni diverse, care se dedese acelu terminu tieganesu. Se nu ne mai facemu de risulu lunei europene, imprumutandu si dela bietii tiegani.
 Odaia, camera, incapere, despartire in casa; odaia de dormitu, rom. camera de dormitu, dormitoriu; odaia de mancatu, rom. sala de mancare, refectoriu; odaia cea mare, sala, salonu. De aici si barbarismulu odaiasiu, cu terminatiune magiarisata. In Transilvani'a cuventulu odaia nu este asia usitatu cá deincele, numai pe Campia se numescu odaia acelea case singuratece destinate pentru portarea agriculturii, care se afla in campu, pe la proprietatile mai mari, si locuescu in trensele familii tieranesci care se ocupa cu agricultur'a.
 Olacu, posta si caruia de posta.
 Pechlivanu, jocatoriu pe fune, prestigiatoriu.
 Peschesiu, daru, donu, presentu (Donum, i).
 Peschiru, stergariu, stergura, manustergura.
 Pesiecheru, desteptu, ageru de mente, isteti, astutu.
 Pesinu, indata, promptu, se dice despre bani, ii platesce cu bani numerati, in numerariu.
 Rafuire, regulare, inchialiere de computu, platire, saldare, coperirea datoriei.
 Refenea, analogia, proportiune.
 Rubaru, comparatiune, confruntare, alaturare.
 Sinetu, documentu, actu de cumparatura, de proprietate, de drepturi, datu in scrisu.
 Síretu, astutu (viclénu), insielatoriu. De aici si barbarismulu síretlicu.
 Stacojiu, adj. purpuriu, in colórea purpurei, scarlatinu.
 Sulimanu, dresu, faióra, rumenele, pl., albele, pl.
 Surghiunu, essiliu, espatriare, lipsire de patria.

Sirma, fru de metallu.

Tacřiru, interrogatoriu, investigatiune, cercetare; processu verbale.

Talazu, valu, unda, fluxu si refluxu.

Tacminu, cu tacminu, prin aprocsimatiune, aprocsimativu.

Tacřm, — de mesa = servitiu de mesa, tóte obiectele cerute pentru asternerea mesei; — de cutite, dutiena de cutiete; asortimentu.

Tesgheá, mesa, taraba in bolta, in dughéna; cantoriu (comptoir) de bolta.

Tibisiru, creta.

Tiptilu, pe ascunsu, intr'ascunsu, pe necunoscutu, incognitu; pe panda.

Tulumba, pompa (de apa, de stinsu).

Vechilu, plenipotentu; vicariu, locutienetoriu.

Vechiletu, plenipotentia, procura.

Vizinea, bilance.

Zabrele, pl. grathii, grillagiu, cancelle, pl.

Zacherea, provisiune, vidualii.

Zaifu, indispu, reu dispu (cu sanatatea), morbosu.

Zalchaná, macellaria, casa de macellaria.

Zarafu, scaimbatoriu de bani; bancariu. De aici Zarafia = scaimbatoria.

Zarifu, elegantu, delicatu, finu.

Zapcu, subprefectu.

Zulufu, bucla, smocu de peru. — Etc.

— Partea cea mai mare a poporului romanescu intielege acesti barbarismi totu cumu intielege si barbarismii basericesci, procumu Bogorodiciņa, Bogoslovu, Blagocestie, Blagorodnicu, Vosglasienie, Svetilna, Pavecernitia, Polunosnitia, Tropariu, Condacu, Irnosu, Icosu, Podobic, Polieleu, Ypaco, Poftorire, Iproci, Premudrostuprosti s. a. s. a., pe care lena si servilismulu romanescu inca totu le mai tiene in capulu mesei.

Papiru = Charteia. Fabrica de papiru.

In Europ'a se consumma in tempurile nóstre atata papiru séu charteia, cãta nu s'a mai consummatu de candu lumea. Atata inse nu este de ajunsu, ci acestu consumu cresce neincetatu in proportiunea in care se imultiescu scólele si in care totu-odata se complica afacerile societatei omenesci, cu alte cuvinte, consumulu de papiru cresce cu inaintarea culturai in diversele ramuri ale vietiei omenesci.

Acelu feltru séu filtiu, séu adeca acea pensa, nu tiesuta, ci numai batucita si conglutinata, cleita, in table séu folie ce se dicu cóle, se fabrica astadi dein pensa tiesuta, dara portata, adeca dein asia numitele trentie, sdramtie*), petece, cãrpe, cumu si dein cãteva surrogate, precumu vomu vedea mai la vale.

Acestu fabricatu séu productu alu industriei care se numesce in tempurile nóstre papiru séu charteia, in tempurile antice nu era cunoscutu de locu. Cu totulu altele au fostu odenióra acelea table, place, folie, pense, pe care ómenii isi ficsá cugetele si simtiementele lor, dupa-ce apucasera se invetie a scrie.

Numele acestui feltru séu filtiu**) pe care scriemu

*) Ital. stracci.

**) Feltru, filtiu, care se dice si písia cá barbarismu,

noi, este imprumutatu dela alta substantia, care se numea mai de multu Papyrus si Charta.

Papyrus este numele botanicu alu unei specii de planta dein famili'a erbiloru ce se dicu Cyperiane. dela speci'a Cyperus. Dein cele 15 varietati ale papirului cea mai demna de insemnatu este papirulu egipténu, ce se numesce cu terminu scientificu Papyrus antiquorum, éra la Linné Cyperus Papyrus. Acea planta minunata cresce adesea la inaltime de 8 pãna la 10 urme, are radecine tari, lemnóse, aromatice si ramurite, éra paliulu séu mai bene cotorulu ei, adesea grosu cá man'a, pórtã tocma in vèrfu unu smocu séu gamaliã ori maciuliã, invetita de cãte optu folie. Acestu arbustu, séu decãti mai place se'lu numesci dudaiu, cresce in locuri apatóse, pe tiermi, séu in baltile Africei septemtrionale, inca si in Sicili'a si in Calabri'a. Se pare inse cã in tempurile antice papirulu crescea mai multu decãtu ori-unde, in Egiptu, unde in dilele nóstre e fórtu pucinu. Anticii egipteni tragea mari folóse dein plant'a numita papiru, ei adéca impletea dein aceea cosiuri, covóra, caltiuni, funii si camiluri grósse pentru corabii, vestmente s. a. Inse folosulu care avuse cea mai mare inriurintia asupra culturai omenesci, a fostu acela, cã egiptenii antici au invetiati se faca dein plant'a papiru materialu de scrisu, carele apoi inca s'a numitu papiru. Pre cãtu s'a potutu descoferi dein scirile fragmentarie cãte ne-au remasu dela scriptorii antici, egiptenii radea cój'a séu pelea cótoraloru de papiru, o prefacea in fibre si fire subtiri si fine, pe care le intendea pe cãte o tabla uda, dupa aceea torná preste acea massa unu fluidu glutinosu (cleiosu) ferbente. Preste aceea puneã alta patura séu placenta de fibre, o uscá la sóre si apoi o netaidiã cu cãte unu dente de animalu. Dela egipteni invetiara si alte popóra a face papiru. Mai tardfu prepararea de papiru la Romani se prefacu in unu ramu de industria care insuflá respectu; ei avea pentru acea industria asia numiti Glutinatores, adeca cleitori, Malleatores séu ciocanitori, batetori, mai bene batucitori s. a. Se facea mai multe calitati de papiru. In periodulu imperatoriloru romani usulu papirului fabricatu dein plant'a papiru ajunsese a fi generale in totu coprinsulu imperiului.

Usulu acelu materialu de scrisu, pe care omenimea européna 'lu invetiase dela egipteni, a duratu pãna in secolulu alu 9-lea, éra de atunci inainte 'ia successu cu incetulu materi'a de scrisu preparata dein bumbacu, pãna ce in secolulu alu 12-lea papirulu egipténu a disparutu cu totulu.

Fabricarea de papiru séu charteia dein bumbacu

lat. Coacta (orum), ital. il feltro, franc. le feutre, se numesce ori-ce materia netiesuta, care se face batucindu si indessendu, de ess. peru, lana, canepa, inu. bumbacu, pentru cá se castige cohesiune séu coherentia, adesea pãna la gradu, in cãtu se tienã ap'a, se nu strabata prin ea, buna-óra cumu sunt pelariile si multe cuciuile cu care 'si copere ómenii capetele s. a. s. a.

este inventiune asiatica, si se dice că Arabii o adusesera deîn Buchari'a, éra pre candu aceiasi arabi dominá in Spani'a, ei incepura a fabrica si acolo papiru de bumbacu in secolulu alu 11-lea. Totu in Spani'a s'au infientiatu mai antaiu si mori de papiru, in care materi'a brutta se pisá prin maüge, cá panur'a in pioa, séu cá pietrile minerali, si asia se prefacea in una specie de aluatu séu migma, care se luá in asia numite forme de sita, apoi se intendea cá se se usce. Dela an. 1300 inainte fabricarea de papiru deîn bumbacu incepù a se intende si in Itali'a, Franci'a, Germani'a; se intielege inse usioru, cá in acelea tempuri intunecóse consumulu de papiru era nespusu de micu, neinsemnatoriu. Papirulu de bumbacu avea mai multe numiri, precumu Charta sericea, cottonea, gossypina, xylina séu Damascena et Pergamena graeca. In aceleasi tempuri se incercara ómenii se amestece in bumbacu canepa si inu, pentrucà papirulu de bumbacu nu avea, precumu se dice, neci-o potere, adeca era móle de totu si se rupea fórte usioru, precumu este si astadi aceea ce se face numai deîn bumbacu.

Este de insemnatu, că Mexicanii autochtoni mai inainte de a fi fostu subjugata tíer'a loru prin Spanioli, isi prepará papirulu loru totu camu dupa metodulu cu care se preparase acela mai dé multu la egipteni. Mexicanii adeca luá frundiele cele spinóse ale minunatei si prea frumósei plante Agave (deîn famili'a Bromeliaceelor), le storcea mediulu, éra preste fibrele remase torná unu aluatu lutosu, care le dá consistenti'a si elasticitate. Astadi deîn frundiele de Agave, macerate, buna-óra, cá si canep'a, se face atia, sfóra, funii, covóra, rógojine, tasce de sugari, cosiuletie s. a.

Atátu in epoc'a papirului egipténu, câtu si multu mai tardfu dupa aceea, ómenii mai seriá inea si pe alte materii, precumu piei argasite si preparate inadensu spre acestu scopu, membrane, table cerate s. a.

Fabricatiunea moderna.

Materi'a, adeca filtiulu pe care scriu ómenii in tempurile nóstre, se numesce in limb'a latina totu Papyrus, pentrucà papyrus se dicea si mai de multu nu numai plant'a despre care amu vorbitu mai in susu, ci si materialulu de scrisu care se prepará deîn aceeasi. Se dice inse si Charta, ae, pentrucà asia se numia frundiele papirului. De aici a venitu in usu că Charta, ae, semnifica in latin. si acelu materialu de scrisu, pe care'lu possiede lumea moderna si care de ess. la italieni se dice Carta, la franci le Papier, la germani das Papier, la magiari Papir si Papiros, éra la noi daco-romanii Charteia*), séu si Papiru.

*) Acestu cuventu se scrie fórte desu chartia, care inse fonformu cunoscutei regule ortografice, cá $\uparrow$ inainte de $\uparrow$ urmatu de alta vocale se sune cá ital. si nemt. z, séu tz, séu cirilianulu ж, trebue se se pronuncia cá хъръ, ori къръ, éra nu cá хъ-

Totu papirulu câtu se fabrica si se consumma de câtiva seculi incóce, este deîn materialuri vegetabili, cu singur'a esceptiune, că ici colea se amestece si cevasi lana, inse numai in calitatile cele mai ordinare. asia numite sugatórie. In Europ'a si Americ'a cele mai bune calitati de papiru se facu deîn sdramtiele de canépa si de inu (Canabis et Linum). Totu ce se mai adaoge la acestea spre a imultí materialele de fabricatu papiru, se póte considera pana acuma numai cá surrogatu, care se aiba a supliní lips'a materialeloru de prim'a calitate, adeca canep'a si inulu. Intre acelea surrogate numeramu bumbaculu, plant'a Esparto, ce se aduce deîn Spani'a si Americ'a, frundiele de papusoiu, adeca papusi'a séu imbracamentea lui, farin'a séu macinatur'a fibrósa de lemnu si anume de plop, de pinu si abiete (bradu), de teiu si de alte câteva specii, aceeasi materia de lemnu castigata si pe cale chemica, apoi paliele planteloru spicóse, cumu gràu, secara, ordiu, ovesu etc.

Papirulu de metase este simpla fabula; deîn metase nu se póte face papiru. —

Lectorii nostrii transilvani voru fi avutu destule ocasiuni de a vedé cumu se face charteia deîn sdramtie dupa metodulu vechiu, éra altii voru fi vediutu si dupa metodulu nou, unde lucra unu mecanismu complicatu, pusu in miscare atátu prin poterea apei curgatórie, câtu si prin poterea de aboru. Fabricarea de papiru e cunoscuta in Transilvani'a inea deîn secolulu alu 16-lea, deîn tempulu reformatiunei, éra de atunci incóce s'au infientiatu successive mori de chartia, dupa metodulu celu vechiu, éra de 28 ani incóce avemu si unele fabrice de papiru, care se numescu mecanice, construite dupa sisthem'a noua. Essistenti'a tipografiiloru si a fabriceloru de papiru in ori-care tíera este unu criteriu alu gradului seu de cultura. Credemu că vomu face lucru placutu lectoriloru nostrii, déca tocma la loculu acesta vomu enumera pe scurtu acelea mori si fabrice de papiru, care s'au infientiatu in decursulu tempuriloru in diversele tienuturi ale patriei nóstre. Le vomu consemna pre câtu numai se póte, in ordine chronologicu.

Prim'a móra de papiru s'a facutu la Brasiovu, pe riuletiulu numitu Gimbasiellu, la loculu ce se dice stupin'a lui Conrad, in directiunea ce duce spre baseric'a romanésca numita dela stupini. Acea móra de papiru s'a facutu de cătra duoi cetatieni sasi a-nume Ioanu Fuchs (Vulpes) si Ioanu Benkner in an. 154^{6/7}. Se crede că acei duoi patriciani au fostu indemnati de Ioanu Honterus, cunoscutu in istoria cá celu mai aprigu luptatoriu pentru introducerea confessiunei luterane si cá fundatoriulu primei tipografii in Transilvani'a totu in Brasiovu cu 13 ani inainte, adeca in a. 1533. Unde era tipografia, se cerea se fia si papiru, cá tipografulu se nu fia necessitatu a o aduce cu spese grele deîn

тѣ. Spre a evita unu absurdu că acesta, unii ilu scriemu Charteia, éra altii Chartia.

tieri straine. Este cunoscutu, că Ioanu Honterus si contemporanii sei au scrisu si publicatu in Brasiovu mai multe carti scolastice, religiöse, polemice. Dupa vreo patrudieci de ani au începutu a se tipari si carti romanesci, precumu se ştie de airea.

Candu va fi disparutu cu totulu mór'a de papiru stabilita pe siesulu Brasiovlui, si candu s'a facutu in locul ei acésta de acumu asediata la estremitatea suburbei septentrionale, nu suntemu in stare se spunemu. Acésta lucra in dilele nóstre cu una machina mica, face inse numai charteia sugatoria si pacu.

Aduo'a mór'a de papiru s'a intemeliatu in Transilvania la Sibiiu in a. 1573. Camu pe acelasiu tempu s'a infientiatu si a trei'a mór'a de papiru la Clusiu, éra tocma anulu urdirei nu i se póte sci. Mai tardiu acea mór'a s'a stramutatu mai susu càtra monasteria, unde stá inca pe la a. 1635.

Aprópe de Alb'a-Iuli'a la comun'a Satu-micu (ung. Kisfalud) inca a fostu mai de multu mór'a de papiru, ale carei urme se afla in charteia unei carti unguresci, tiparite in a. 1647, si in unele manuscripte. Se crede că acea mór'a a fostu facuta la dispositiunea principelui G. Rákotzi I.

Dupace Transilvani'a scapà de turci, de curuti si cu ei de prea desele belluri civili, se mai facura si alte mori de papiru si anume:

In a. 1714 se aflá in activitate cea dela Santu-Imbru Gurgiului, care essiste si astadi, avendu si una machina mica.

In 1725 se facu a patr'a la Fagarasiu, (dearsa camu inainte cu 38 de ani, si nerestaurata).

In 1753 com. I. Haller facuse una mór'a de papiru la Dev'a.

1754 mór'a dela Sibiiu fu reinoita.

1770 s'a edificatu mór'a de papiru la Orlatu (dela 1865 a incetatu).

1787 s'a facutu alt'a la Borgo-prundu.

1789 s'a infientiatu mór'a de papiru la Maierau (Magyaró) in comit. Turdei.

In 1797 s'a edificatu alt'a cu totulu nóua in locul celei vechi dein susu de Clusiu la Monasteria.

Nu ne este cunoscuta epoc'a in care s'au mai infientiatu inca si morile de papiru dela Carcesióra (alias Cartiesióra*) in distr. Fagarasiului, cumu si cea dela Strugariu in scaun. Sabesiului, cea dein Bogat'a-dela Oltu**) si cea dela Aiudiellu (dein susu de Aiudu).

Afóra de cele enumerate mai susu s'au ridicatu in acestu. seculu morile de papiru dela Cicu-St-Martinu, dela Gelentiu in Secuime si cea dela Presmeru, éra in a. 1857 au intratu in activitate doue fabrice mecanice, adeca cea dela St. Petru de langa S. Sabesiu***) si cea dela Zernesci in

districtulu Fagarasiului, acésta dein urma totu-odata cá prim'a incercare a unui consortiu romanescu pe terrenulu industriei superióre si cá prim'a intrare dein partea unoru romani transilvani in lupta de concurrentia.

Unele dein aici aratatele mori de papiru au incetatu cu lucrarea, altele au arsu, éra restulu loru face mai multu numai papiru numitu sbeutoriu, pacu si de palie, pentrucà in lipsa de capitaluri nu potu lupta cu concurrentia.

Celu ce voliesee se afle mai multe despre fabricarea de papiru in Transilvani'a si in Ungari'a, se nu'si pregete a perlege unele monografii publicate de comitele Iosifu Kemény si de Iosifu Trausch in Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens, 1844—1847. Scriptorii transilvani au consideratu fabricarea de papiru cá si scriptorii altoru popóra, nu numai dein punctulu-de vederé alu culturai generale, ci si dein altulu speciale si anume istoricu si diplomaticu. Dein etatea, dein semnele, cumu se dice, apele mai multoru cóle de papiru s'a descoperitu etatea si s'a constatatu authentia mai multoru documente, éra dein altele s'a probatu că cutare documente sunt apocrife, false, minciunóse.

Fost'au óre in Moldov'a si in Munteni'a (Romani'a unificata) mori de papiru! Noi nu scimu alt'a de càtu pe cea dela oppidulu Pétra in Moldov'a, infientiatu de repausatulu barbatu erudit si bunu patriotu Georgie Asachi dela Iasi.

Acea mór'a se aflase in activitate in cursu de mai multi ani; de si facea papiru numai de calitate ordinaria, inse de càtiva ani incóce a incetatu cu totulu, precumu se spune, atátu dein lips'a de sdramtie, càtu si de lucratori intelligenti si onesti, in fine si dein lips'a de capitalu. Dein Munteni'a nu scimu se spunemu mai multu despre fabricatiune de papiru, decátu numai atàta, că repausatulu proprietariu mare Nicolae Balénulu, fundatoriulu primei fabrici de luminari stearine si a uneia de panuraria, s'a incercatu a intemelia si una fabrica de papiru, éra spre acestu scopu a tramisu in strainatate pe unu omu alu seu, pentru că se caute machine si ómeni, éra intr'aceea a-casa a cautatu mai multi ómeni sarmeni si lipsiti, pentru că se adune sdramtie. Balénulu inse vediendu că cu adunarea de materialu bruttu intempina dificultati insupportabili, éra de alta parte, că cumpararea machineloru, edificiuulu, asiediarea (montarea) si apoi conducerea fabrici prin ómeni intelligenti are se'lu coste sume mari, s'a indestulatu cá se perda spelese preparative, cumu amu dice, de experimentu, si a renunciatu la infientierea unei fabrici de papiru*). Despre alte incercari de a infi-

*) Au arsu.

**) Au arsu.

***) In 1861 a datu fallimentu, in 1862 au arsu; in 1763/4 restaurata cu capitaluri mari aduse dein Vien'a.

*) In Octobre alu anului 1852, pre candu unu consortiu de sasi si altulu de romani dela Brasiovu isi propusesera cá se infientie fabrica de papiru, consortiuulu romanescu care voise a face fabric'a dela Zernesci, subscrisesse in contractulu prelimi-

entia fabrica de papiru in Romani'a nu mai scimu se spunemu nimicu. Totu asia nu scimu se fia in totu coprinsulu imperiului ottomanu alte fabrice de papiru, decâtu una mica in Turci'a europena la Nissa, in care se face papiru ordinariu, asia numitu sugatoriu si pacu, éra alt'a la Smirna in Asi'a mica, despre care inse audimu că si-ar fi sistatu activitatea sa. Asia, precumu in totu coprinsulu Turciei, asiá si in Romani'a, totu ce se numesce papiru, charteia, incependu dela cea mai ordinaria pâna la cea mai fina, de epistole, de facutu flori, de sugare, de asia numita pergamena, de desemnu, colorata, in sute de calitati, se trage dein strainatate. Dein unele date statistice, adeca estrasse oficiali autentice scóse dela vami pe a. 1867 si publicate de càtra camer'a comerciale dein Brasiovu intr'unu memorandu, aflamu că in acelu anu 1867 a intratu dein Transilvani'a in Romani'a mai anume prin passurile Temisiu, Oituzu si Branu vreo noue mii cantarie (Centenarii) de papiru. Se punemu că a mai intratu in acelasu anu inca si prin Turnu-rosiu, si pe la Bucovin'a alte noue mii, éra pe Dunare au venitu dein tierile apusene circa diece mii de cantarie. Asia consumulu totale de papiru ar fi pe anu in Romani'a că de trei-dieci de mii cantarie, adeca abia atàta, càtu facu duoe fabrice austriace, care au câte duoe machine. Ce e dreptu, acestu consumu de papiru in Romani'a abia se ridicá la $\frac{1}{3}$ inainte cu vreo 12 ani, éra inainte cu 25 de ani, adeca pâna la an. 1848, nu era neci atàta, ci elu s'a imultitu si se imultiesce successive cu intenderea culturai scientifice, cu multirea scóloru si a tipografiilor, cu intenderea gustului de lectura, cu infflorirea comerçului si cu libertatea preste totu. De aici vene, că de ess. in tierile libere constitutionali partea cea mai mare a papirului se consumma prin publicarea discussiunilor publice parlamentarie, municipali, comunali si prin diaristica, mai alesu in acelea tieri, in care diarele éssu cu sutele, deintre care mai multe isi numera abonatii cu diecile de mii, éra unele si cu sutele de mii asia, càtu câte una fabrica vende totu ce produce la câte unu singuru diariu.

nariu unu capitalasiu de m. conv. fl 80,000, éra apoi tramisse indata pe G. Baritiu in susu că se vedea de machine si de ómeni de specialitate. Acesta oprinduse mai antaiu in Vien'a, spre a trage informatiuni essacte despre asemenea intrepredere, merse cu Ioanu Maiorescu anume la Alexander Schöller, la I. M. Miller proprietaria de fabrice diverse, si la unu fabricantu de machine, anume Schwartz. Toti cá unulu le disera: Ce vreti dvóstra cu 80,000 fl.? La infientiarea unei fabrice modeste, care se faca pe anu cinci pâna in siese mii de cantarie papiru bunu de scrisu si de tipariu, éra nu de luxu, se cere unu capitalu celu pucinu de 250 de mii florini, preste acésta grija neadormita de di si de nópte. Asemenea ramure de industria nu se tienu cu vorbe late, ci cu bani multi si cu labóre intensa. Intocma asia 'i vorbise si fabricantulu de machine dn. Jean Jacques Gilain dela Tirlemont in Belgiu, asia dn. Targot in Paris, asia si dn. Escher-Wise si tehnicii sei la Zürich in Elveti'a. Tóte acelea informatiuni si invetiaturi bune au fostu comunicate consurtiului, pentru că se se scia intocmi si se'si traga mesurele.

Pentru cá se se védia, care este differenti'a in consumulu de papiru in mai multe tieri europene, vomu scóte aici unele cifre despre numerulu fabriceloru de papiru asia precumu le aflamu pe acelea in unu catalogu de adrese, publicatu in a. 1872 in a duo'a editiune.*)

In patri'a nóstra Transilvani'a veduramu numerulu fabriceloru mechanice de papiru, adeca duoe mai mari, la St. Petru dela S. Sabesiu si la Zernesci, si duoe mai mici, lu Gurgiu si la Brasiovu; tóte ceelealte sunt asia numite mori de papiru.

In Ungari'a si Banatu sunt fabrice mechanice de papiru numai — 14 cu vreo 18 machine continue, adeca pe care curge charteia si esse uscata gata.

In Galiti'a sunt numai 3.

In Croati'a, Slavoni'a nici-una.

In Dalmati'a la Fiume 1 cu 4 machine, de renume mare, proprietate a unai consortiu de englesi.

Se trecemu in Cislaitani'a, unde aflamu acestea fabrice mechanice de papiru:

In Vorarlberg et Tirolu sunt 8.

In Austri'a superioare et inferioare 23 de papiru si 21 fabrice de macinatu materia de lemmu că surrogatu.

In Sti'ria, Carinthi'a, Carnioli'a 12 de papiru si 7 de mac. lemmu.

In Boemi'a, Moravi'a, Silesi'a 37 de papiru si 11 de mac. lemmu.

Asia in Cislaitani'a sunt cu totulu 80 fabrice mech. de papiru, deintre care unele au câte 2—3—4 machine si producu câte 50 pâna la 100 cantarie de papiru pe fiacare di. Multe dein ele infflorescu, pentrucá proprietarii loru dispunu de capitaluri considerabili, cà-ci sunt millionari, altele inse numai vegetedia, dein cauza că séu sunt construite reu, séu conduse reu, séu lipsite de fonduri. Partea mai mare a productiunei acestoru fabrice se consumma inlainturulu imperiului austro-ungurescu, éra una parte buna se espórtá, mai alesu in Orientu, pre càtu adeca pópórale orientali simtu necesitatea fabricatului ce se dice papiru, de diverse calitati.

Se trecemu la fabricele de papiru dein tierile imperiului germanu.

In Bavari'a propria si Bavari'a renana sunt 49 fabrice de papiru si 15 de macinatu lemmu că surrogatu.

In miculu regatu alu Sacsoniei 40 de papiru si 44 de macinatu lemmu.

In mai miculu regatu alu Virtembergei 21 de papiru, 9 de lemmu.

In m. ducatu Baden 20 de papiru, 3 de lemmu.

In regatulu Prussiei (Borussiei) 36 de papiru, 5 de lemmu.

In Silesi'a prussiana 24 de papiru, 13 de l.

*) (Adressbuch der Maschinenpapierfabriken und der Holzstofffabriken des deutschen Reiches, Oesterreichs und der Schweiz. Zusammengestellt von Günther-Staib. Biberach, 1872.

In Provinci'a Sacsoni'a prussiana 25 de papiru, 4 de lemnu.

In Vestfali'a si Prussi'a renana 82 (ade-ca mai multe decâtu Cislaitani'a intréga) si 6 de lemnu.

In Hannover'a 16 de papiru si 1 de lemnu.

Electoratulu Hessa (Churhessen) 7 de papiru, 3 de lemnu.

Nassau 1 de papiru, 1 de lemnu.

Schleswig-Holstein 6 de papiru.

Alsati'a si Lotaringi'a 15 de papiru.

Braunschweig 2 de papiru, 10 de lemnu.

M. ducatu Hessa 7 de papiru, una de lemnu.

Altenburg 1 de papiru.

Anhalt 6 de papiru.

Bernburg 1 de papiru.

Coburg-Gotha 1 de papiru.

Greitz 1 de papiru.

Meiningen 1 de papiru.

Mecklenburg 1 de papiru.

Waldeck 1 de papiru.

Adeca in imperiulu Germaniei impreuna cu Prusi'a in tempulu nostru la 364 fabrice mecanice de papiru de diverse marimi si valori, cu câte 1 séu mai multe machine, la care tóte productiunea de di computata cu 24 de óre se ia in terminu midiuloctu la 20 cantarie, éra anulu se computa cu 300 de dile. De aici se potu calcula usioru enormele cantitati de papiru care se producu in Germani'a. Multe din acestea se espórta preste tieri si mari, inse mai multe se consuma in laintrulu tierei, pentrucà afacerile publice ale tierei, miliónele de carti scolastice, diaristic'a si miile de necesitati ale comerciului ceru neincetatu papiru si éra si papiru.

Dein alte staturi europene nu avemu la mana date statistice despre numerulu fabriceloru de papiru si de cantitatile care se producu in trensele. Numai despre Elveti'a mai scimu, cà in acelu statu se afla 36 fabrice de papiru. Dein Franci'a scimu cà acolo inainte cu vreo 15 ani se affá preste 200 de fabrice de papiru; este inse cea mai mare probabilitate, cà numerulu loru de atunci incóce s'a mai imultitu. Oland'a, Belgiu si Angli'a au fostu totu-deauna renumite pentru acestu ramu alu industriei omenesci, cà si pentru altele multe. In Itali'a fabricatiunea de papiru este dein cele mai vechi, precumu amu vedutu mai susu; intraceea despotismulu de ambele nature a retienutu tare fabricatiunea de papiru, pentrucà ori-unde este despotismu, e si censura aspra, éra unde domina fórfecele censurei séu alte legi draconice, acolo ómenii consumma papiru fórte pucinu, pentrucà necumu se cutedia a tipari câte ceva, dara nu cutedia neci macaru a scrie. Totu acésta se po-tea dice până acuma si despre Spani'a.

In Russi'a dela unu tempu incóce inca au inceputu a se mai imulti fabricele de papiru.

In Chin'a si in Iapani'a inca infloresce fabricatiunea de papiru, care in unele specii intrece pe cea

dein Europ'a, si fabricantii nostrii neci-decumu nu le sciu imita. In acelea staturi papirulu se face dein palie de urediu, dein bumbacu si dein una specie de arbustu (Morus), cumu si dein peliti'a de sub cója si chiaru dein cója unui mare numeru de arbori. Atátu in Chin'a càtu si in Iapani'a ómenii se folosescu de papiru nu numai la scrisu, tiparitu si invelitu cu elu, ci si la prepararea séu fabricarea de diverse obiecte, unelte si in unele casuri chiaru si de vestmente.

Fabricarea de papiru au ajunsu in tempulu nostru cá se fia renumerata intre artile cele mai de frunte, care dela óre-care calitati in susu este si una dein cele mai grele, la care pe langa capitaluri considerabili, pe langa machinariile de constructiune geniale, se mai ceru inca si cunoscintie tehnice intense, éra mai anume chemi'a si mechanic'a jóca si aci rola mare; preste acésta se mai cere si privighiare neadormita, conducere energiósá, insocita de multa prudentia. F'óra acestea conditiuni si fàra altele multe, care nu se mai enumera aici, ar fi preste potintia a sustiené concurrenti'a si a se apara de ea. G. B.

Solennitate secularia in academi'a scientifica magiara dela Pest'a.

(Fine.)

Asia s'a si intemplat. In a. 1760 Mari'a Teresi'a infientià gard'a unгурésca, dein teneri unгурeni carii esisera dein câte unu gimnasiu séu liceu, cu ceva cunoscintia de limb'a latina, éra incolo era mai totu asia de mojici grósolani, cà si sclavii loru. In duoispredece ani succedendu'si teneri dupa teneri, in fine la an. 1772 se affá unu june anume Georgie Bessenyei, cà gardistu in Vien'a, carele observandu distantia immensa deintre compatriotii sei si deintre popórale dein Europ'a meridionale si occidentale, atátu in cultur'a scientifica, càtu si in cea sociale, isi propuse cu tóta firmitatea cà se adune imprégiuru de se-nesi pe mai multi cameradi, apoi se'i indemne si induplece, cà lasanduse de alte frivolitati, secaturi si nebunii teneresci, se se puna cu totu-adensulu pe invetiarea limbei francesci, care pe atunci era fórte latita intre germani, se invetie si nemitiesce, apoi cu atátu mai virtosu se se apuce de cultivarea limbei magiare. Intr'aceea Bessenyei facuse progresse surprindietórie in scientie si literatura. Epoc'a noiei literaturé magiare o deschise Bessenyei in a. 1772 cu una drama titulata „Agis.“ In cursu de diece ani mai esira dein pen'a lui B. alte duoe-dieci de opuri si anume drame, incercari epice si didactice, dissertatiuni filosofice si literarie, monografii istorice, alu caroru scopu era desteptarea consciintiei nationale magiare, care pe atunci era cu totulu adormita. Tóte acestea se scriá sub pressiunea unei censure, despre a carei rigóre generatiunile mai noue nu potu avé nici cea mai mica idea.

In acelasiu tempu mai multi barbati literati de nationalitate magiara locuitori in Ungari'a si in Transilvani'a, vedindu rezultatele fatigeloru lui Bessenyei, care petrecea in Vien'a, rusinati óresi-cumu de activitatea celuia, se pusera si ei pe lucru, si asiá preparandu limb'a magiara si desamortindu simtiulu nationale, desvoltara acea putere de resistentia energiosa, pe care apoi o aruncara magiarii in calea politiceii germanisatorie a imperatului Iosifu II. Atata numai, cá dupa aceea magiarii vedendu'si limb'a emancipata in cátuva, buna-óra cumu o vedusera si grecii pe a loru in acelasiu periodu (1790—1820), indata au si inceputu a se ocupa de planulu de a impune limb'a loru la alte popóra, éra realizarea planului o inpinsera asia departe, in cátu elu produse reactiune si mai in urma versare de sange, precumu ar produce ori-si candu unu asemenea planu tiranescu si barbaru.

Bessenyei imparte glori'a regeneratiunei cu mai multi contemporani si successori ai sei, intre carii magiarii numera cu mare pietate pe barbati cá Dugonics, Révay, Kazinczy, Virág, Dayka, Alessandru Kistaludi, Berzsényi, Franc. Kölcsei, Carolu Kistfaludi, apoi Vörösmarty, care la magiari se numesse regele poesiei loru.

Asiá dara magiarii serbara epoc'a regeneratiunei loru dela 1772; aici inse este locul a observa, cá tempulu deintre an. 1772 si 1830 a fostu mai multu de preparatiune, éra adeverat'a regenerare si infflorire a limbei loru se incepe numai de 42 de ani, adeca dela infientiarea academiei loru de scientie, despre care s'a mai insemnatu câte-ceva si in alti ani in colónele acestei folie. Acea societatea academica, de si la inceputu prea modesta, póte si reu compusa, a inpintenatu spiritele, a provocatu rivalitate intre literati, pentru cá se se intréca care de care mai multu, a deschisu campu criticeii, pe care apoi a intratu unu Bajza, prea bene preparatu, si nu atatu pedantu, cátu mai virtosu brutale, adeca camu dupa proverbiulu romanescu, cumu e santulu si temai'a, cumu e capulu si tichii'a. Avut'a si academi'a magiara multi adversari si chiaru inemici la inceputu. Fost-au si de acei carturari infumurati séu pedanti, carii se uitá la ea cu celu mai mare despretiu. Asiá de ess. cunoscutului istoricu Stefanu Horváth ii casinase a refusa cu óresicare urgia alegerea sa de membru alu academiei, cu care ocaziune a si disu, ca elu e in stare se lucre singuru de diece ori mai multu de cátu tóta academi'a*). Alti carturari dein classea aristocratiloru tienea éراسi de umilire dein partea loru a siedé alaturea cu „nisce dascali saran-

*) Acestu Stef. Horváth dela Pesta se nu fia confundatu cu unu altu Stef. Horváth dein Transilvani'a, carele a moritu numai inainte cu duoi ani, a statu in functiuni inalte de statu, a cultivatu inse si elu istori'a patriei cu multa diligentia. Stef. Horváth fusese professoriu, omu carele inpreună in aceeasi persóna eruditiune vasta si mojičia grósa, precumu acésta se mai intempla dein fatalitate inca si in tempulu nostru.

toci, séu cu alti carturari flamendi". Adeca academi'a magiara fusese tractata, séu mai bene maltratata, curatu asia, precumu vedemu cá i se intempla societateii academice romane in Romani'a, unde 'si batu jocu de ea nu numai unii exmembrii, ci pana si unii fetiorandrii lipsiti de ori ce cunoscientie solide. Apoi precumu se intempla cu societatea academica romana in dilele nóstre, intocma se intemplase cu cea magiara inainte cu 30—40 de ani, audiai adeca pre cáti abderiti strigandu asupra ei, cá nu face nimicu, cá „n'a scosu" inca nimicu. adeca cá si cumu membrii unei academii aru fi nisce paneri, la cari se trimiti pe sierbitori cá se intrebe, déca au „scosu" panea calda dein cuptoriu. S'au vediatu ómeni simplii dela tíera rogandu pe „domnulu celu ce scie se mintia pe bani," cá se'i faca „o jalba de unu sfantiu," numai de unu sfantiu, cá neci nu are mai multi bani, si dein atata jalba póte pricepe „dómn'a gubernatía," cá elu e napastuitu de boieriu. Ni s'a intemplatu se audimu si noi cu urechile nóstre in Augustu 1869 pe unu professoriu dela unu liceu intrebandu cu mirare si cu óresicare accentu satiricu, cá, ce, dela 1867 de candu s'au adunatu societatea academica, si inca dictionariulu etimologicu (totu) nu e gata, adeca cumu amu dice, nu e scuturatu dein manec'a sumanului.

Mai in scurtu, societatea academica magiara este adeverat'a regeneratória a limbei si literaturei magiare, foculu vestale pentru magiari; de aceea ei voru avea ratiune indiecita de a'i serba candu-va jubileulu seculariu, cu pompa neasemenatu mai mare decátu au serbatu in 15 Dec. a. tr. epoc'a loru dela 1772, care nici-decumu nu are insemnatarea nu sciu ce evenimentu, carele se fia prefacutu dintru-o data faci'a lucruriloru, precumu prefate de essemplu vreo catastrofa formidabile politica si bellica. Epoc'a dela 1772 a fostu pentru magiari aceea ce fusese pentru dacoromani scurtulu periodu Iosefinu de diece ani, in carele barbati nostrii cáti apucasera a invetia carte mai multa si a esí prin tieri europene, éra mai alesu in Itali'a si la Rom'a, se pusera cu totu-aden-sulu pe lucru, adusera si aprensera lumina intru intunerecu, aruncara óresi-care temelii solide pentru literatura si istoria, éra in a. 1784 sparsera si sfarmara inca si câteva lantiuri ale barbarului sclavagiu feudale.

Frumóse progresse a facutu limb'a si literatur'a magiara in 100 si mai alesu in celi dein urma 42 de ani; se'si ia inse sam'a prea bene barbati conductori ai natiunei magiare, se nu mai fia ametiti de scárnavulu pecatu alu trufiei, se nu mai cutedie a inpune limb'a loru la alte popóra conlocuitorie, neci prin forti'a brutale, neci prin legi barbare, neci prin mesure machiavellistice, pentrucá asia ceva nu mai merge de locu, si tóte triumfurile ce se pare cá ar reporta limb'a loru, sunt numai parute, bucuria efemera, de joi pana mai apoi. Slavii meridionali inca'si au academi'a loru de scientia in Agramu (Za-

grabi'a), societate literaria in Belgradu, Matitia srsbska in Neoplanta etc. Daco-romanii pe langa societatea loru academica mai au si câteava societati séu reununi, in sinulu carora limb'a si literatur'a se cultiva, prosperedia, si lumina cu radiele sale pe diversele classi de poporu, pre candu ea in acelasu tempu trage dein limb'a latina si dein cele neolatine nutrementu datatoriu de viétia, vigóre si potere in mesura atátu de mare, in càtu ea de aci înainte nu mai are se pórte frica neci chiaru de limb'a germana, care amerintia cu sugrumare pe cea magiara, precumu se observase cu alta ocaziune.

Colectiune de diplome

d'in diplomatiuulu comitelui Iosifu Kemény, care privescu mai alesu pe romàni (valachi).

(Urmare.)

1435. circa 8. Sept. — App. D. Tr. T. V.

Diploma de donatiune. Regele Sigismundu voliendu a remunera meritele unui aristocratu romanu (valacho) anume Sandrinu (pe semne Alessandru, Sandu, Siandru) ii facuse donatiune trei comune rurale (trei sate), care devenisera de mai înainte la fiscu, adeca Fildulu de diosu, de midiu locu si de susu, aflátorie in comitatulu Clusiuului. Pre candu Sandrinu se aflá in possessiunea paciuita a acelei donatiuni regesci, se scóla trei frati, anume Georgie, Toma si Emericu, filii ai unui Ilie dela Tamasia si aruncanduse talcharesce asupra romanului Sandrinu, l'au omoritu fàra neci-o culpa, ci numai dein reutate si rancuna, apoi 'iau ocupatu tóte averile. Dara fienducà Sandrinu morise fóra a lasa clironomi dein cópsele sale si asia dupa legile tierei averile lui trebuea se recada éراسi la fiscu, Sigismundu aflandu de acelu casu, pune de scóte pe celi trei aristocrati banditi dein cele trei comune, si cu dreptu regescu (Jure regio) le face donatiune noua la duoi nepoti ai banului dela Losontiu dein Ungari'a, anume Stefanu si Vladu.*)

1435. Tyrnaviae Sabbatho p. p. festum nativitatís Mariae, Sigismundi Regis mandatum, ad conventum de K. Monostor, ut Stephanus, et Ladislaus filii Ladislai, filii Bani de Losoncz statuuntur in dominium Juris Regii: „si quod in possessionibus Alsó-, Középsó, és Felsó-Föld vocatis in Comitatu de Kolos partium nostrarum Transilvanarum habitis, quas a quodam Castro ipsorum Sebes vocato, tempore quo idem castrum apud nostras manus exstítisset, segregantes, cuidam Sandrino Valacho pro suis fidelibus servitiis, per ipsum nobis exhibitis, in perpetuum contulissemus, nunc vero eaedem possessiones per defectum seminis ejusdem Sandrini Valachi rursus, et iterum ad maitem. nostram de regni nostri consuetudine devolutae forent, et redactae, quas nunc Geor-

*) Éca éراسi unu documentu, pâna acumu inca nepublicatu, despre fidelitatea romaniloru càtra statu, pe care monar-chulu cu tóta ur'a sa ce portase asupra numelui romanescu, be vediù indemnatu a o remunera, si inca bene; éca inse si rancun'a, invidi'a si viudict'a documentate in contra romanului remuneratu. Éca cumu se mai prepará catastrof'a generale ce ajunse pe tíera dupa duoi ani.

Red. Trans.

gius, Thomas, et Emericus filii quondam Eliae de Tamásfalva, qui ex praeconcepta rancoris malitia annotatum Sandrinum nullis culpis suis exigentibus, temerarie, et potentialiter miserabili nece interemisse perhibentur, sub taciturnitatis silentio, tamquam jurium nostrorum Regalium celatores conservarent, qualitercunque haberemus.“

Dorso hujus mandati adscripta est signatura peractae purae stationis.

Originale exstat in Arch. K. Monostorien. X. 73.

1435. App. D. Tr. T. V.

Decretu alu lui Sigismundu, in care este vorb'a despre duoi iobagi de nationalitate ruteni, pe cari avuse aristocratu Nicolae Apa, dela care 'iau rapitu unu altu aristocratu si iau stramutatu la una comuna dein tienutulu numitu Valea-Radnei, cu calcarea legiloru de migratiune. Sigismundu manda strinsu rapitoriloru, cá se restituie pe acei iobagi rapiti.*)

Sigismundus Dei Gratia Romanorum Imperator semper augustus, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex. Fidelibus nostris magnifico Michaeli Jakch de Kusal comiti siculorum nostrorum ac egregio Ladislao de eadem Kusal salutem et gratiam. Exponit nobis fidelis noster Nicolaus filius Apa de Almakerék gravi cum querela, quomodo pridem quidam duo Rutheni Jobbagiones sui, de possessione sua Karácsontelke vocata, non habita licentia, neque justis terragiis depositis, ac debitis eorum minime persolutis, se ad Districtum vestrum Radnaveulge vocatum translulissent moraturos, quos vos sibi pluries petenti reddere, et ad pristina eorum habitacula remittere recusassetis, et recusaretis etiam de presenti, in praedictum ipsius exponentis, ac vilipendium nostri Generalis Decreti, alias nos, una cum Praelatis, Baronibus, ac Regni nostri Proceribus, superinde editi, satis grande. Unde nos hujusmodi generale Decretum nostrum, per neminem Regnicolarum nostrorum infringi volentes quoquo modo, fidelitati vestrae firmissime praecipimus et mandamus, quatenus visis praesentibus, rebusque sic, uti modo praemisso nostrae expositae sunt majestati, stantibus, et se habentibus, memoratos duos Ruthenos Jobbagiones sci-

*) Acestu documentu ne interesedia nu numai cá proba noua de rapacitate boierésca, ci si dein punctu-de vedere ethnograficu. Este sciutu cá istoricii slavisti, intre cari renumitulu Schaffarik, afla preste totu urme de colonii antice slave, numai in Transilvani'a nu. Nomenclature slavice prea multe, éra urme de locuitori slavi mai nicairi pe territoriulu Transilvaniei. Intre asemenea impregiurari historiografii cauta urme de slavi in tóte documentele istorice câte au esitu dela fundarea incóce a regatului Ungariei, cá dóra aru afla intru acestea urme de slavi, precumu serbi, ruteni s. a. Inse lucru curiosu, cá pâna se afle nnu singuru documentu care se vorbésca despre vreo familia slavica locuitoria in Transilvani'a, va da preste câte una suta, care se ocupa de individi si familii romanesci, de comune si districte romanesci, de iobagi si aristocrati romanesci locuitori pe territoriulu Transilvaniei. Sunt la noi destule familii cu nume slavonescu; sunt acelea de origine slavóna, séu déca nu. cine si candu le-au datu numele slavóné?

Red. Trans.

licet praefati Nicolai filii Apa, qui uti dicitur, se de praetacta possessione sua Karácsontelke, non habita licentia, neque justis terragiis depositis, ac debitis ipsorum minime persolutis ad praedictum vestrum Districtum Radnavenlgye transtulissent moraturos, eidem exponenti cum universis rebus et bonis eorum reddere, et ad pristina eorum habitacula remittere debeatis, alio nostro mandato exinde non exspectato, et nec aliud facere ausuri gratiae nostrae sub obtentu. Praesentes quoque post earum lecturam reddi jubemus praesentanti. Datum Posonii in festo beati Gregorii Papae. anno Domini 1435.

Ex collectione Ms. Andreae Huszti.

Originale exstat in Archivo fisci Transilvanici.

Fragment: edidit Eder in Felmer p. 68. 69.

Harum literarum meminit Fejér C. D. T. X. vol. VIII. p. 650.

1435. App. D. Tr. T. V.

Classea aristocratiloru dein Transilvani'a avea se tramita la regele deputatiuni pe acolo pe unde se aflá elu, éra acelea deputatiuni costá spese, care se aduná prin collecte publice. Cu acésta ocasiune cátiva boieri de frunte mai alesu ungureni, inse possessionati in Transilvani'a, nu volia se dea nimicu spre scopulu aci aratatu. Regele Sigismundu obliga pe tóte boierii la acea contributiune, scutesce inse dela ea pe barbatii eclesiastici, pe cleru si pe tóta classea iobagiloru dein Transilvani'a, cá acestia se nu mai plátésca inca si spesele caletoriiloru boieresci.

Nos Sigismundus Dei Gratia Romanorum Imperator semper augustus, et Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Rex. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod fideles nostri dilecti, et egregii viri Johannes de Stok, et Nicolaus filius Apa de Almakerék, nuncii videlicet fidelium nostrorum universorum et singulorum nobilium partium nostrarum Transylvanarum, per eos ad nos transmissi, pro parte eorumdem universorum nobilium celsitudini nostrae exposuerunt, querulose, quod nonnulli forent Barones, et filii Baronum ceterique nobiles, et possessionati homines, tam Ecclesiastici, quam seculares, possessiones et jura possessionaria in eis partibus vestris habentes, et possidentes . . . . ., et praesertim Stephanus filius Bani de Losoncz, Georgius filius David Laczko Bani de Zanthow, Ladislaus filius quondam Joannis de Maroth alias Bani Machoviensis, et filii Bebek de Pelsewitz, qui ad expensas quas ipsi aliquando de regio nostro mandato, interdum vero eorum necessitate exigente, pro dirigendis ad nostram majestatem nunciis facerent, cum ipsis contribuere recusarent, imo etiam pro hac vice recusent, quod eis concederet in eorum laudabilis consuetudinis praedictum non modicum, et gravamen, super quo supplicarunt dicti nuncii universitatis dictorum nobilium per nostram Majestatem opportune provideri. Unde nos consuetudinis laudabilis eorum universorum nobilium in hac parte per hujusmodi personas singulares indebite derogari nolentes, attentata . . . . quod hujusmodi nunciorum missio, universitatem dictorum

nobilium concernit . . . . et negotium, commisimus, et harum serie committimus, ut a modo in posterum, universi nobiles, et Proceres, tam Barones scilicet, et filii Baronum . . . . . caeteri possessionati homines, possessiones, et jura possessionaria in praedictis partibus nostris Transylvanis tenentes, et possidentes, demptis solummodo universis Ecclesiasticis, Episcopo, et Capitulo Ecclesiae Transylvanae, nec non Abbatibus, et aliis viris Ecclesiasticis possessionibusque, et Jobbagionibus in jam dictis partibus nostris Transylvanis, quas nos rationalibus ex causis, in aliis litteris nostris pro eisdem viris superinde concessis expressatis, ab hujusmodi contributione prorsus duximus supportandos, ad hujusmodi expensas, secundum limitationem universitatis universorum nobilium contribuere teneantur. Quocirca vobis fidelibus nostris viris Vajvodis praescriptarum partium nostrarum Transylvanarum vel eorum Vice-Vajvodis, tam praesentibus, quam futuris, praesentibus visuris firmiter mandamus, quatenus a modo in antea, et deinceps, omnes et singuli tales nobiles, et Barones, sive filii Baronum, aut alii quicumque nobiles existant, qui ad praemissas expensas tam in praesentiarum factas, quam in futurum fiendas, demptis duntaxat praescriptis viris Ecclesiasticis, et signanter Capitulo, et Abbatibus, eorumque possessionibus, et Jobbagionibus supradictis, ad contributionem praemissarum expensarum, cum gravaminibus, et poenis per universitatem dictorum universorum nobilium in hac parte dictandis, et moderandis, compellere, et adstringere debeatis. Secus facere non ausuri gratiae nostrae sub obtentu. Praesentes etiam perfectas reddi jubemus praesentanti. Datum Posonii feria 6. proxima ante Dominicam Judica. anno Domini Millesimo quadringentesimo trigesimo quinto.

Donationales Ladislai Vajvodae Transylvani

Medietatem Keneziatu in Ryusor, quam rebelles Koztha Sthanchul, et Volkul amiserunt, Mich. Bazarad, et Joanni de Ryusor ob praeclara Parentis eorum facinora cferentis.

1435. App. D. Tr. T. V.

Precumu s'a vediutu dein documentulu dela 1427, castellanii, adeca comandantii fortaretiei Deva, incepusera a tiranii si maltrata pe romanii dein districtulu Hatiegului, éra Sigismundu care luase Deva in potestatea sa imediata, incuragiá pe comandantii in contra romaniloru. Urmarea acelu tiranii a fostu revolutiune. Trei cnezi, adeca primati romani, anume Costa, Stanciulu si pop'a Voiculu dein comun'a Riuisioru, adnandu impregiurulu loru cete considerabili de ómeni, s'au aparatu cu armele in contra tiraniei, pana candu Lad. de Ciacu vaivodu alu Transilvaniei, sculanduse cumu amu dice, cu poterea tieriei asupra romaniloru dein numitulu districtu, 'ia invinsu, dara nu 'ia supusu, pentrucá numitii trei primati romani au strabatutu cu óstea loru prin tíera inainte si au scapatu in Moldov'a. Se intielege cá averile celoru invinsi au si fostu confiscate. Asia anume numitii trei primati, Costa, Stanciulu si pop'a Voicu isi perdura partile loru pe care le avusera in comun'a Riuisioru, cu totulu diumetate, cumu si comun'a libera numita

• Sierellu, cu tóte drepturile de cneziatu. Inse Lad. Ciacu voda, pe temelulu dreptului ce avea elu cá capu alu tieriei, face donatiune acelea averi ale celoru trei romani espatriati la alti trei romani nobili totu dela Riusioru si anume lui Michailu, lui Bazaradu si lui Ioanu filii ai unui altu Ioanu. Intre alte laude ce pune Ciacu voda pe acesti trei romani, carii s'au bucuratu de averea celorulati trei romani espatriati este si aceea, cá Ioanu tatalu acestora, fiendu in una batalia intemplantata la cétatea Hatiegu, pre candu voda alu tieriei era tatalu acestui Ciacu, si pre candu se luptá „in contra inemiciloru celoru mai inversiunati ai religiunei catolice,“ luptandu cu bravura extraordinaria si indelungatu, acf in presentia vaivodului si a celorulati nobili, fu ucisu elu, Ioanu, impreuna cu alti frati si consangeni ai lui, carii inca au fostu ucisi toti.*)

Nos Ladislaus de Chaak Vayvoda Transylvaniae, et Comes de Zolnok. Memoriae commendamus multis Christicolis praesens . . . . . cernentibus pandimus his scriptis . . . . . Koztha, nec non Sthanchul, et Volkul sacerdos, alias Keneziis de Ryusor Districtus Hatzag simul cum fratribus et filiis ipsorum contra Sacrum Regium Diadema, et Dominum nostrum Imperatorem gloriosum, ac nostrum Vayvodatus honorem ipsorum infidelitate proterviam ostendendo, depopulatis, et devastatis Possessionibus ipsius Domini nostri per ipsos hactenus pro keneziatutentis, et possessis, se ad partes Moldaviae nequiter et infideliter transeundo, et furtiva faciendó, nunc simul cum cunctis hujus Regni hostibus, et inimicis, in depraedationem, et vastationem ejusdem Regni machinantes, iidem plura spolia, facinora, et alia malorum genera perpetrasse, perpetrareque perhibentur, et quia totum Keneziatum ipsorum, puta, directa medietas totius Keneziatus Possessionis Ryusor praedictae, nec non liberae eorum Villae Syerel vocatae, in eodem Districtu existent. (ratione dictae eorum infidelitatis, ad Dominum nostrum Imperatorem) manibusque nostris rite devolutum exstitit, et redactum, pro eo nos, una cum Juratis, et universitate nobilium, ac Keneziorum ipsius Districtus Hatzak, sana exinde deliberatione, ac consilio et voluntate eorumdem praefatos Koztha, Sthanchul, et Volkul Sacerdotem cum ipsorum fratribus, et haeredibus, mera auctoritate in

*) Acestu documentu se afla si la Fejér, éra Schuller ilu publicase in fragmentu; éra inse necessitate neaparata cá elu se fia presentatu romaniloru undeva, in vreo carte romanésca, cá se'lu aiba deinaintea loru, éra historicii se'i faca exegesea cumu voru sci mai bene, pentrucá acestu documentu coprende neasemenatu mai multu in sensulu seu decátu in cuventele sale. Ce feliu de bellu religiosu a fostu acela in dilele lui Ciacu voda senioru in tier'a Hatiegului? Ce feliu de nume este acelu Bozorodu séu Bazarad? Cumu se póte intempla, cá capii revolutiunei romanesci dein 1435 Costa, Stanciulu si pop'a Voicu in locu se scape in Munteni'a si anume in Olteni'a, pe calea cea mai scurta, prin passulu Vulcanului séu prin alte vali, apuca prin tíera inainte si essu tocma la Moldov'a? Cumu s'a potutu intempla, cá pe distantia asia mare se nu puna nimeni man'a pe ei? Scapatau aceli ómeni nefericiti prin Sasime si Secuime pe la Oituzu, séu cá ei au luatú tier'a de alungulu si au esitu tocma spre Sucév'a? Destulu atàta, cá acestu actu de donatiune memorédia despre unele evenimente, care merita tóta attentionea historiciloru nostrii.

Red. Trans.

persona dicti Domini nostri Imperatoris, et tota potestatis Vayvodatus nostri plenitudine, dicto ipsorum Keneziatu, et dicta possessione Ryusor vocata, nec non jam dicta libera villa Syerel nominata habito, et exist. privamus, et prorsus destitutos, et in aevum orbatos committimus, cunctisque uti dicti Domini nostri ex suae serenitatis Regni infidelibus perpetuum silentium in persona suae majestatis imponimus de eisdem . . . . . sic legitime peractis . . . . . nihilominus, et signanter recensitis fidelitatibus. et multifariis fidelibus obsequiis nobilium Michaelis, et Bozorad, ac Joannis filiorum quondam Joannis de dicta Ryusor per ipsos jugiter et solerter, insigniterque sacro Regio Diademati locis, et temporibus in conventibus, summa cum diligentia, virtute eximia laudabiliter exhibitis, et impensis, et praesertim certae vecordiae (sic?) magnificus quondam Nicolaus de Chaak olim similiter vajvoda Transylv. genitor noster . . . . catholicae fidei nefandissimis emulis ad Castrum Hatzak vocatum praelium commisisset, et certamen, tunc dictus Joannes pater jam factorum Michaelis, Bozorad, et Joannis in area ipsius certaminis, uti Tyro fortiter fidelitatis constantia suffultus diutius dimicando, atris ictibus ipsorum hostium in . . . . . in conflictu in eodem ipso Genitore nostro, ac aliis nobilibus, atque probis cernentibus sauciatus, et prostratus occubisset, nonnullis etiam aliis fratribus, et propinquis suis ibidem in acie prostratis, et interfectis, effusione, tam pro ipsius Domini nostri Regis, quam dicti Genitoris nostri honore . . . . . excellentia . . . . . exhibere curavit obsequia. Idem nos tam pro Patris, quam ejusdem Michaelis, Bazarad . . . . . per dictum Keneziatum jam factorum Koztha, Sthanchul, et Volkul fratrumque et successorum . . . . . Ryusor, et Syerel libera villa habit. et existens, simul cum universis ipsius Keneziatus utilitatibus, et pertinentiis eorum, terris arabilibus cultis et incultis, sylvis, nemoribus, rubetis, pratis, fenetis, aquis, aquarumque decursibus, campis, montibus, alpibus, et generaliter cunctis utilitatibus integritatibus, et independentiis jure ad eum spectantibus, ac sub eisdem veris et antiquis metis, et limitibus, quibus medietas integri Keneziatus antedicti, et hucusque per annotatos Koztha, Sthanchul, et Volkul tenta fuissent, et possessa, praenominatis Michael, Bazarad, et Joanni filiis Joannis, et per ipsos filios eorum, ipsorumque haeredibus, et posteritatibus universis, in persona praefati Domini nostri Imperatoris more, et ritu liberae villae, ac novae Donationis titulo, et omni eo jure quo . . . . . liberae villae praevia ratione nostrae rite . . . . . collationi, perpetuo et irrevocabiliter tenen. possiden. pariter, et haben. pleno jure.*)

*) Ergo non „Salvo jure alieno,“ et hoc fors ideo, quod fuerit pure fiscale (?) — Ex Transmissionalibus causae Catharinae Rusori Michaelis Kenderesianae de anno 1785. — Fragmentum edidit Schuller in „Umrisse der Geschichte Siebenbürgens.“ I. Urkundenbuch p. 9. — Edidit Fejér C. D. T. XI. p. 503.

Censuum et Datuum Curiae Regiae . . . . . liberis villis per nos praevio modo memoratis Michaeli, Bazarad, et Joanni datis, et collatis, provenientes, eisdem et ipsorum posteritatibus duximus perpetuo remittere. et relaxan. remittimus, et relaxamus . . . . . patrocínio mediante. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras patentes, impressione sigilli nostri roboratas, annotatis Michaeli, Bozorad, et Joanni duximus concedendas uberiores ad cautelam. Datum in Hatzak in dicta die Dominica proxima post festum Beatae Elisabethae Reginae a. D. 1435.

(Va urma.)

Date statistice despre comerziul Transilvaniei cu Romani'a.

In opurile care essu dela asiá numitulú biurou statisticeu centrale dein Vien'a, miscamentulu comerciale nu prea este specificatu dupa provincii, ci cu totulu altumentrea. Intr'aceea pre càtu tempu mai tienu agitatiunile asupra directiunei (Richtung) si a junctiunilor (Anschlüsse) de cali ferate, pe atàta una parte mare a publicului se interessedia cá se afle date speciali despre miscamentulu comerciale alu anumiteloru tieri. Acésta se intempla si la noi in Transilvani'a.

Comun'a Brasiovului si camer'a comerciale de aici in decursulu lupteloru sale pentru castigarea unei linie de cali ferate recurgèndu la locurile competente a midiolocitu de repetite ori scótere de date statistice comerciali. Dein acestea cele dein urma au fostu care s'au scosu pe anulu 1867 despre importu si esportu, pe mai multe asia numite passuri séu strimtori de munti, pe unde se afla asiediate oficiuri de vama si de carantina. Acelea date s'au publicatu in an. 1870 in 5 tabelle cá suplemele la unu memorandu alu camerei comerciale. In acestea inse este coprinsu numai comerziulu de importu si esportu carele se face cu Munteni'a preste Brasiovu, Fagarasiu si districtele respective pe la punctele Buzeu, Siantiu, Temisiu, Branu, Bréz'a, éra cu Moldov'a dein diverse directiuni pe la punctele Oituzu, Gimesiu, Merisieni (Almásmezó), Stejereni (Tölgyes), Belboru. Este de insemnatu cá celu mai considerabile comerziu se face numai prin punctele Temisiu si Oituzu, éra comerziulu pe la celelalte mai cá dispare pe langa acestea. Inse si dein acestea duce Temisiulu intrecede departe pe Oituzu.

Ne aflandune in stare de a reproduce aici acelea cinci tabelle intocma precumu s'au publicatu dein limb'a germana, vomu scóte aici mai multu numai cifrele totali. Asia:

In a. 1867 s'au importatu dein Munteni'a:

In marfuri diverse, éra mai alesu in producte crude 10,668,510 libre séu puncti.

Vite cornute, copitate, lanóse, rimatórie 19,143 capete.

Lemne 186,267 urme cubice.

Dein marfi s'au importatu prin Temisiu 9,792,779 puncti, plus câte au trecut pe acolo, dara s'au vamuitu in Brasiovu, 266,085, asia dara preste 1 milionu puncti, si numai restulu a intratu prin alte puncte.

Dela Moldov'a.

In marfi diverse 3,126,408 puncti.

Vite 10,148 capete.

Lemne 506 urme cubice.

Esportulu dein Transilvani'a in Munteni'a pe la Brasiovu inainte:

In marfi diverse, mai alesu manufacture 7,643,048 puncti.

Vite de specii diverse 37,012 capete.

Lemnaría 45,740 urme cubice.

Esportu in Moldov'a.

In marfi diverse 1,475,562 puncti.

Vite 3060 capete.

Lemnaría, mai alesu pe riulu Bistriti'a 1,180,446 urme cubice.

Precumu vedemu, acestu comerziu de esportu si de importu nu este respicatu in valórea sa de bani; lasamu inse cá acea valóre este supusa la mari fluctuatiuni, dara comerciantii practici luandu amana cele cinci tabelle si punendu pretiulu la fiacare obiectu, voru fi in stare de a scóte valórea loru aproximativa. Comerziu prea modestu acesta; elu inse totu este unu comerziu activu, unu simbure sanetosu, pentrucá dein acela se se desvólte altulu, neasemenatu mai intensu. Dein alte fontani aflamu cá comerziulu de importu si esportu deintre Transilvani'a si Romani'a ar joca pe anu intre 50 si 60 de milliöne fior. val. austr. Comerziulu cu vite, cu cerealii, cu producte crude, precumu lana, piei, seu, casiu, brandia, untu, céra, miere etc. este celu mai considerabile dein tóte, éra deintre fabricate si manufacture se alatura feraria, chartei'a, panur'a de Brasiovu si de Cismadei'a, cumu si alte câteva sute de articli cunoscuti sub nume de brasioveni'a, séu manufacture ordinarie de care facu sasii, inse nu numai cei dein Brasiovu, ci si altii dein alte cetati transilvane. Acelea manufacture sunt destinate mai multu numai pentru cerintiele poporului tieranu si ale celui opidanu de clasa aduo'a, éra marfa de lucsu intru aceea abia vei afla. Acelea manufacture le cumpara dela sasi mai virtosu comerciantii si asia numitii economi oieri, de nationalitate romanésca, cumu si mai multi comerciantii armeni si unii bulgari, la scotu in tierile románesci si in Bulgari'a, éra in locul loru aducu producte crude, dein care sasii se póta lucra si continua profesiunile loru. In lipsa totale de acelea producte crude, una parte considerabile a profesionistiloru de nationalitate sasésca in 5—6 luni s'ar vedea necessitata a'si inchide lucratoriile si a lua lumea in capu, precumu o si iau multi si se stramuta cu locuintiele pe la diversele urbi si oppide ale Romaniei, mai alesu inse la Bucuresci, Ploiesci, Pitesci, Craiov'a, Buzeu, Râmnicu, inca si la Braila

si Galati. Intr'aceea déca dein profesionistii sasi, iau multi lumea in capu, apoi numerulu comerciantiloru de nationalitate romanésca inca nu crescé de locu, ba inca déca amu lua in consideratiune numai numerulu asia numiteloru firme protocollate la tribunalu. apoi acestu numeru a descrescutu de càtiva ani incóce. Atàta numai, cà se mai afla multime de comercianti si speculanti, cumu amu dice, voluntari, carii nu voru se scia de inprotocollarea firmeloru. In totu casulu inse remane adeveru comprobatu cu esperienti'a de tóte dilele, cà atàtu deintre comerciantii romani, càtu si deintre economii oieri se stramuta neincetatu in tierile romanesci, cei mai multi pentru cá se nu se mai reintórca neci-unadata, éra loculu loru ilu ocupa pe aici mai alesu evreei veniti dein tóte partile imperiului, apoi armenii carii se tragu incóce dela Armenopole (Gherla), Elisabetopole si dein Secuime.*) Concurréncia, lupta pentru essistentia, comérciu nationale, capitaluri nationali, cunoscintie vaste comerciali. Inse la politic'a de natur'a acesteia noi romanii inca nu ne pricepemu.

Procesu verbale

luatu in siedinti'a lunaria a comitet. asoc. trans. in 14. Ian. c. n. 1873 sub presidiulu dlui vicepresiedinte Iac. Bologna, fiendu de facia domnii membrii P. Dunc'a, E. Macelariu, I. Hannia, I. V. Rusu, Z. Boiu, Vis. Romanu, Const. Stezariu si dr. Dem. Racuciu.

§ 1. Dn. cassariu presentéza conspectulu despre perceptele si erogatele asociatiunei, dela siedinti'a comitetului dein 10. Dec. 1872 pàna la siedinti'a presenta. Dein acestu conspectu resulta, cumu-cà in restempulu numitu, s'au încassatu la fondulu asoc. 1419 fr. 93½ cr. si s'au erogatu mai alesu cá stipendia 904 fr. 46½ cr. (Nr. prot. ag. 13, 1873.)

Spre scientia.

§ 2. Totu dn. cassariu mai presentéza conspectulu despre starea fondului academiei pre tempulu acestei siedintie; dein amentitul conspectu se vede, cumu-cà fondulu academiei, are degià in proprietatea sa 9355 fr. 9. cr. (Nr. prot. ag. 15, 1873.)

Spre scientia.

§ 3. In nésu cu conspectulu dlui cassariu de sub § 1, se reportéza in specialu despre banii incursi la fondulu asociatiunei dela comitet. dein 10. Dec. 1872 pàna la siedinti'a presente, si anume:

a) Cá procente obvenitórie cu 1. Ian. 1873 dupa couponii obligatiuniloru urb. trans. 866 fr. 63½ cr. v. a. (Nr. prot. ag. 5, 1873.)

b) Cá procente obvenitórie totu cu 1. Ian. 1873,

*) Pàna in a. 1848 se aflà in Brasiovu trei familii evresci, astadi dupa 24 de ani se afla aprópe de trei sute de suflete, éra in alti 25 de ani voru trece preste un'a miie. Pàna a. 1848 era vreo siepte familii armenesci; astadi sunt preste 19. Éca concurréncia, lupta pentru essistentia, activitate cu perseverantia.

dupa couponii obligatiuniloru de statu convertite, in argentu au incursu 75 fr. 60 cr. (Nr. prot. 7, 1873.)

c) Cá tacse de membrii ord. au incursu 15 fr. (Nr. prot. ag. 306, 310, 1872 si Nr. 4, 1873.)

d) Cá prenumeratiuni la fói'a Transilvani'a au incursu 143 fr. (Nr. prot. ag. 305, 308, 309 si 310, 1872 si Nr. 3, 4, 9, 10 si 11, 1873.)

Spre scientia.

§ 4. In nésu cu conspectulu cassariului de sub § 2 se mai raportéza in specialu despre banii incursi la fondulu academiei, dela siedinti'a comitetului dein 10. Dec. 1872 pàna la siedinti'a presente, si anume:

a) Cá procente obvenitórie cu 1. Ian. 1873 dupa couponii obligat. urb. trans., au incursu 153 fr. 79 cr. (Nr. prot. ag. 6, 1873.)

b) Cá procente obvenitórie cu 10. Ian. 1873, dupa couponii obligat. de statu, convertite, au incursu in argentu 12 fr. 60 cr. (Nr. prot. 7, 1873.)

Spre scientia.

§ 5. Se presentéza unu documentu, prin care se constatéza, cumu-cà s'a scaimbatu dein partea cassei argentulu disponibile in suma 93 fr., cu bancnote in val. austr. in suma de 98 fr. 34 cr.

Totu prin acelu documentu se constatéza, cumu-cà dn. cassariu a cumperatu pre sém'a fondului academiei 3 bucati obligat. urb. trans. a càte 100 fr. = 300 fr., cu suma de 234 fr. v. a. (Nr. prot. ag. 8, 1873.)

Spre scientia.

§ 6. Secret. II. presentéza reversulu data dein partea stipendiatului asoc. Bas. Mich. Lazaru, ascultatoriu de tehnica in Vien'a, prin carele acela se deoblega, cumu-cà ajungèndu la stare, se va face membru asociatiunei. (Nr. prot. ag. 307, 1872.)

Se iea spre scientia.

§ 7. Dn. secret. I., G. Baritiu asterne computulu despre perceptele si erogatele fóiei asociat. „Transilvani'a“ pre a. 1872, si totu-deodata cere a i-se asemná un'a anticipatiune de 250 fr. pentru suportarea speseloru edarei numitei foi pre a. 1873. (Nr. prot. ag. 1, 1873.)

Conclusiune. Computulu se preda spre essaminare si reportare unei comisiuni alese in persónele dloru membrii Const. Stezariu si dr. Dem. Racuciu, ér cerut'a anticipatiune se asemnéza la cass'a asoc.

§ 8. Dn. Dim. Dafinesco dein Pétr'a in Romani'a cere a i-se tramete fói'a asoc. pre a. 1873 pre langa deobligatiunea de a solvi pretiulu aceleia, indata dupa primirea numerului primu. (Nr. prot. ag. 2, 1872.)

Se decide a se face dispositiunea de lipsa in astu obiectu la redactiunea respectiva, pre langa conditiunea indigitata in charthi'a amentitului domnu.

§ 9. Directiunea despart. cerc. alu Fagarasiului (II.), pre langa charthi'a dein 7. Ian. a. c. asterne incóce protococele siedintieloru adun. gen. cerc. dein 15. Maiu si 20. Oct. 1872, cumu si protococele siedintieloru subcomitetului dein 16. Oct. 1872 si 4. Ian. 1873 alaturandu totu-odata si unu proiectu de

regulamentu pentru infientiarea unei biblioteci pentru despartimentulu respectivu.

Dein amentitele acte, pre langa afacerile curente ale despartimentului respectivu, mai resulta urmátóriele:

1) Cã adunarea cercuale, relativu la fondulu destinatu pentru ajutorarea teneriloru romani studenti dein districtulu Fagarasiului, transpusu de dóm'n'a Branu de Lemény in administrarea jurisdictiunei municipale, a decisu, cá acela se se reclame dein partea comitetului centrale alu asociatiunei, carele apoi se'lu administreze separatu, si la impartirea ajutórieloru dein acelu fondu, se fia cu considerare numai la teneriíi studiosi dein districtulu respectivu (vedi p. II. si III. dein protoc. adun. cerc. dein 15. Maiu 1872.)

2) Cã amentit'a adun. cerc. a decisu, cá comunitatile dein districtu se se provóce, cá acele se decreteze, cá in statutele loru comunali se intre si acea dispusetiune, prin carea se se indatoreze fia-care tieranu maiorenu, a solví câte unu crucieru pentru fondulu asociatiunei, de-odata cu solvirea contributiunei regesci, si cá acésta dispositiune, se se aprobe atátu dein partea municipiului, câtu si dein partea comitetului centrale (vedi p. VII. alu prot. adun. cerc. dein 15. Maiu 1872).

3) Cã adun. cerc. a luat spre placuta cunoscintia dechiararea dlui pretore Popeneciu, prin care acela notifica, cumu-cã comunitatile dein pretur'a sa, s'au deobligatu a solví câte 5 fr. pentru fondulu academiei de drepturi (vedi p. VIII. dein protoc. ad. cerc. dein 15. Maiu 1872).

4) Se constatéza, cumu-cã dn. adv. Aaronu Densusianu, cu ocasiunea adun. cerc. a despartiem. dein 15. Maiu a. c. a tienutu un'a dissertatiune interesante despre „tieranulu romanu in trecutu si in presente“ (p. IX. dein prot. ad. cerc. dein 15. Maiu 1872).

5) Se constatéza alegerea noului directoriu alu despart. cerc. in persón'a dlui vicariu foraneu, Alecs. Micu (vedi p. I. dein prot. adun. cerc. dein 20. Oct. 1872).

6) In fine adun. cerc. cere, cá dn. notariu comunale dein Oprea-Cartisiór'a, Nic. Budacu, carele dein caus'a unei nenorociri venite asupra'i prin focu, devenindu la stare misera, n'a potutu dein 1864, solví tacsele restante de membru ord., dar solvindu, cu ocasiunea amentitei adun. cerc., tacs'a de 5 fr. se se considere de membru nou alu asociat. (p. VI. prot. adun. cerc. dein 20. Oct. 1872).

7) Se substernu incóce spre aprobare statutele pentru infientiarea unei bibliotece pre sém'a despart. respect. (p. VII. prot. adun. cerc. dein 20. Oct. 1872).

Conclusiuni. Lucrurile atátu ale ad. gen. cerc. dein 15. Maiu si 20. Oct. 1872, cumu si ale siedintieloru subcomitetului dein 16. Oct. 1872 si 4. Ian. 1873, se iau in generalu spre placuta cunoscintia, ér in speciale cu privire la cele coprense sub p. 1—7 se decide a se rescrie respect. directiuni urmátóriele:

a) ad p. 1) se se rescria, cá inteliginti'a contri-

buitória la cestiunatul fondu, cá cea mai competente, se faca insa'si pasii receruti in obiectulu dein cestiune, si astfeliu devenindu odata cestiunea lamurita, comitetulu la dorinti'a respectiviloru, si-va tienea de datoria, a corespunde dupa potentia scopului intentionatu.

b) ad p. 2) se se rescria, cá acea cestiune, dupa parerea acestui comitetu, se tiene de competentia adunarei municipiului; altu-cumu asoc. nu póte, decâtu se salute cu cea mai via bucuria ori-ce intreprindere, ce are de scopu prosperarea materiale si morale a aceleia.

c) ad p. 3) se iea spre placuta sciintia.

d) ad p. 4) dn. diserente se se pótsca in interesulu publicu, a'si tramite disertatiunea sa spre publicare in fói'a asoc. „Transilvani'a“ conformu conclusiunei luate de adun. gen. dela Sabesiu dein 5—6. Augustu 1872 p. XX.

e) ad p. 5) alegerea noului directoriu se aproba.

f) ad p. 6) se se rescrie, cumu-cã dein considerabilulu motivu espresu la p. prot. VI., carele este nenorocirea causata prin focu, se accorda cererea relativa la Nic. Budacu, notariu comunale in Oprea-Cartisióra, in fine

ad p. 7) se se rescria, cumu-cã atinsele statute s'au predatu spre essaminare unei comisiuni esmise dein senulu comitetului.

Totu-odata se alegu membrii numitei comisiuni in persónele dloru Zach. Boiu si I. Cretiu.

§ 10. Dn. secret. I., G. Baritiu aduce la cunoscintia, cumu-cã a espedatu la adres'a dlui vicepresiedinte pentru fondulu academiei 25 fr. tramesi de dn. V. Niculescu, studente in Vien'a cá contribuii dela unii domni si dómne de acolo (s'au primitu degiá in 15. Ian. 1873).

Totu-odata preincunoscintéza, cumu-cã nume-rulu 2 alu fóiiei asoc. ce va aparea cu $\frac{1}{3}$ Ian. a. c., va constá numai dein 1 cóla in locu de $1\frac{1}{2}$ cóla), dein caus'a lipsei de culegatori in tipografi'a resp., provenita dein cauza de morbu. (Nr. 13, 1873.)

Spre sciintia.

§ 11. Secret. II. aduce inainte legatulu facutu asociatiunei de repausatulu Ioane Piposiu, si dupace in acestu obiectu, mai bine de unu anu nu s'au primitu neci o informatiune dela avocatulu plenipotentiatu alu asociatiunei, cu tóte ca acela prin charti'a sa dein 13. Aprile 1871 promise a reportá dein tempu iu tempu despre starea causei, afla de lipsa a face propunere, cá comitetulu se binevoiésc a pofi pre respectivulu domnu advocatu, cá câtu mai curându se servésc comitetului, cu informatiune despre stadiulu in care a ajunsu degiá obiectulu cestionatu.

Propunerea se primesce cu unanimitate si se redica la valóre de conclusu.

§ 12. Totu secret. II. aduce inainte, cumu-cã dupa incunoscintiarea dlui advocatu Mateiu Nicola, prin scrisóra sa dein 6. Sept. 1871, repausatulu

parochu dein Vidr'a de susu, Ioane Iancu inca aru fi testatu in favórea fondului asoc., óre-care suma dein averea sa, si cá pentru realizarea acestui legatu s'a denumitu susu-numitul domnu, de advocatu plenipotentiatu ala asoc.; dupa-ce inse pàna acumu, acestu comitetu n'are cunoscintia secura neci despre suma, neci despre starea si stadiulu, in care a ajunsu degiá cestiunatul legatu secret. II. afla de lipsa, in interesulu asociatiunei a propune, cá susu-numitul domnu advocatu se se poftésca a servi cu informatiuni detaiate despre starea obiectului dein cestiune, si totu-odata a susterne incóce, fàra de amana una copia legalisata dein testamentulu respectivului testatoriu.

Priminduse si acésta propunere cu unanimitate, se redica la valóre de conclusu.

§ 13. Secret. II. arata, ca comisiunea de 3 membrii pentru essaminarea partiei formale respective stilistice a opului intitulatu: „Viti'a cultivata, elaboratu de dn. I. Chitu, prin departarea cu locuinti'a de aici, a dlui Ioane Maximu, devenindu necompleta, se recere intregirea aceleia, prin alegerea unui altu membru dein senulu comitetului; deci dein parte-si propune, cá amentit'a comisiune se se reintregésca, si astfeliu comisiunea intregita, se se insarcieze a esamina càtu mai curendu partea formale a opului dein cestiune (partea materiale fiendu degiá superata de ómeni de specialitate) — si despre resultatu a reportá in un'a dein siedintiele urmátorie ale comitet.

Priminduse acésta propunere, se alege alu treilea membru alu comisiunei, in persón'a dlui secret. magistr. si membru suplente alu comit. Ioane Cretiu.

Verificarea procesului verbale alu acestei siedintie se concrede domniloru Dunca, Hannia si Macellariu. Sibiuu datulu cá mai susu.

Iacobu Bologa,
vicepresied.

I. V. Rusu,
secret. II.

S'a cetitu si verificatu Sibiuu in 16. Ian. 1873.

P. Dunca mp. E. Macellariu mp. I. Hannia mp.

Ad Nr. 17—1873.

Publicarea baniloru incursi

la fondulu asoc. dela siedinti'a comit. dein 10. Dec. 1872 pàna la siedinti'a aceluia dein 14. Ian. 1873.

1. Dela dn. parochu in Ilva mare, Iosifu Balu tacs'a de m. ord. pre a. 187¹/₂ 5 fr.

2. Dela dn. protop. in Racs'i'a, Alecs. Erdósiu tacs'a de m. ord. pre a. 187¹/₂ 5 fr.

3. Dela dn. advocatu in Tasnadu, Georgie Filep tacs'a de m. ord. pre a. 187¹/₂ 5 fr.

Sum'a 15 fr.

Sibiuu in 14. Ian. 1873.

Dela secret. asoc. trans.

Nr. 27—1873.

Publicarea baniloru incursi

la fondulu asoc. trans. dela siedinti'a comit. asoc. dein 14. Ian. 1873 pàna in 25. Ian. 1873.

I. De adreptulu s'au tramesu:

a) dela domnii: Iosifu Fülep, negociatoriu in Muresiu-Osiorheiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. b) Daniilu Moldovanu, negot. in M.-Osiorheiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. c) G. Moldovanu, negot. in M.-Osiorheiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. d) Nicolau Sustai, presiedinte de tribunalu in Sighisiór'a tacs'a de m. ord. pre 187²/₃ 5 fr. e) Ioane Siandru, secret. magistr. in Sighisiór'a tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. f) Nic. Popu, parochu si protop. onor. in Sasu Feniesiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. g) Ioane Antonelli, canon. metrop. in Blasiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr.

II. Prin despartimentulu cerc. alu Deesiului XII.

a) Dela domnii: Ioane Christe, protop. in Rusu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ si 187²/₃ 10 fr. b) Vas. Musta, jude proc. in Coroieni tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. c) Clemente Hosszu, propriet. in Glodu, tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. d) Ioane Colceriu, protop. in Deesiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. e) Ioane Titie, jude regiu in Deesiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. f) Greg. Popu, invetiat. in Lapusiulu romanu cá membru ajutatoriu 1 fr.

III. Prin dn. protopopu in Medeasiu, Ioanu Popescu s'au tramesu:

a) Dela domnii: Demetriu Cornea, propriet. in Capaln'a de diosu tacs'a de m. ord. nou pre 187²/₃ 5 fr. Totu dela acesta tacs'a pentru diploma 1 fr. b) Stef. Borgovanu, capitanu in c. r. reg. marele duce de Baden Nr. 50 tacs'a de m. ord. pre 187²/₃ 5 fr.

IV. Prin dn. protop. dein Sabesiu, I. Tipeiu s'au tramesu:

a) Dela domnii: Nic. Lazaru, parochu in Sabesiu tacs'a de m. ord. pre 187¹/₂ 5 fr. b) P. Avramu Davidu, parochu in Sabesiu tacs'a de m. ord. pre 187⁰/₁ 5 fr.

Sibiuu, in 25. Ian. 1873.

Dela secret. asoc. trans.

Ad Nr. 1324—1873.

Contribuiri pentru fondulu academiei

romane de drepturi dela 25. Dec. 1872 pàna in 25. Ian. 1873.

1. Prin staruinti'a zelosului teneru Vas. Nicolescu, asculatoriu de tehnica in Vien'a, s'au colectatu pentru fondulu academiei urmátoriele contribuiri: Dela domnii si dómnele: C. N. Cristu; C. Apostolescu; Aristotele Buchlea; N. Constantinescu; C. Papadopolu; Em. Purcheria; G. Peteu; Dim. Ferariu; C. Baraitarescu; Angelaki Rodotento; studenti I. A. Samurcasiu; Eft. Diamandescu si Maria Samurcasiu — Domnii proprietari cu câte 1 fr.; dómn'a prima cu 9 fr., adou'a cu 1 fr., si dela dn. Vas. Nicolescu 1 fr., cu totul 25 fr.

2) Prin dn. protop. in Sabesiu, Ioane Tipeiu s'au tramesu: dela dn. parochu in Sabesiu, Nic. Lazaru cá contribuire 5 fr.

Dein 14—25. Ian. 1873.

I. Prin directiunea despart. cerc. alu Deesiului (XII.) s'au tramesu:

1) Dela domnii: Grög. Muresianu, protop. in Samargit'a 5 fr. 2) Teod. Popu, docente in Samargit'a 2 fr. 3) Teod. Miches, cantoriu in Samargit'a 1 fr. 4) Cass'a besericei in Samargit'a 2 fr. 5) Pavelu Mocanu, curatoriu prim. in Samargit'a 1 fr. 6) Ioane Rusu, economu in Samargit'a 50 cr. 7) Ioane Farcasiu, econ. in Samargit'a 50 cr. 8) Mich. Rusu, econ. in Samargit'a 50 cr. 9) Pav. Goronu, econ. in Samargit'a 50 cr.

(Va urma.)